

การสื่อสาร เพื่อเข้าถึงสังคม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

การสื่อสารเพื่อเข้าถึงสังคม

© พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

พิมพ์ครั้งแรก มีนาคม ๒๕๓๙

พิมพ์ครั้งที่ ๘ มกราคม ๒๕๕๙

๓,๐๐๐ เล่ม

วุฒิมิกร แสงรุ่งเรือง พิมพ์ถวายเป็นพุทธบูชา

วันอาสาฬหบูชา ๒๕๕๙

๑,๐๐๐ เล่ม

ทุนพิมพ์หนังสือวัดญาณเวศกวัน

๒,๐๐๐ เล่ม

(ข้อมูลสถิติการพิมพ์อยู่ระหว่างการรวบรวมข้อมูลเก่า
ตัวเลขที่ใช้เป็นจำนวนขั้นต่ำ เท่าที่ปรากฏหลักฐานในปัจจุบัน)

พิมพ์เผยแพร่เป็นธรรมทาน โดยไม่มีค่าลิขสิทธิ์

หากท่านใดประสงค์จัดพิมพ์ โปรดติดต่อขออนุญาตที่
วัดญาณเวศกวัน ต.บางกระทึก อ.สามพราน จ.นครปฐม
โทร. ๐๒ ๔๘๒ ๗๓๖๕, ๐๒ ๘๘๙ ๔๓๙๖

www.watnyanaves.net

พิมพ์ที่

อนุโมทนา

คุณวุฒิกกร แสงรุ่งเรือง มีศรัทธาในธรรม และมีความปรารถนาดีต่อประชาชน ได้แจ้งกุศลฉันทะที่จะพิมพ์หนังสือ การสื่อภาษาเพื่อเข้าถึงสังคม ของพระเดชพระคุณ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) ถวายเป็นพุทธบูชา ในวันอาสาฬหบูชา ๑๙ กรกฎาคม ๒๕๕๙ พร้อมทั้งเพื่อเผยแพร่ให้เป็นประโยชน์แก่ประชาชนกว้างขวางออกไป

การพิมพ์หนังสือแจกเป็นธรรมทานนั้น นับว่าเป็นการให้อย่างสูงสุด ที่พระพุทธรเจ้าทรงสรรเสริญว่าเป็นทานอันเลิศ ชนะทานทั้งปวง เป็นการแสดงน้ำใจปรารถนาดีอย่างแท้จริงแก่ประชาชน ด้วยการมอบให้ซึ่งแสงสว่างแห่งปัญญาและทรัพย์อันล้ำค่าคือธรรม ที่จะนำประเทศชาติให้พัฒนาไปในวิถีทางที่ถูกต้อง เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขที่แท้และยั่งยืนแก่ชีวิตและสังคม

ขออนุโมทนา คุณวุฒิกกร แสงรุ่งเรือง ที่ได้มีบุญเจตนาในการบำเพ็ญธรรมทานครั้งนี้ ขอกุศลจริยาที่ได้ร่วมกันบำเพ็ญแล้วจงสัมฤทธิ์ผลให้ผู้บำเพ็ญธรรมทาน เจริญออกงามด้วย จตุรพิธพรชัย พร้อมทั้งมวลประชาชนวิวัฒนาสถาพร ด้วยพลังแห่งสัมมาทศนะและสัมมาปฏิบัติสืบไป

วัดญาณเวศกวัน

๒๗ มกราคม ๒๕๕๙

สารบัญ

การสื่อภาษาเพื่อเข้าถึงสังคม	๑
ขอบเขตและขีดจำกัดของภาษา	๒
เบื้องหลังความผิดพลาดและความบกพร่อง ในการสื่อภาษาและการใช้ภาษาเป็นสื่อ	๘
ระหว่งการใช้ภาษาเป็นสื่อกับการมุ่งที่ประสบการณัตรง จับจุดพลาดให้ถูก	๑๙
งมภายในวิทยาศาสตร์ ย่อมไม่ลู่ถึงวิทยาศาสตร์	๒๗
ฐานที่แท้ของการแก้ความผิดพลาด	๒๙
เมื่อรู้จักใช้ก็ประสานประโยชน์ได้	
เมื่อปฏิบัติพอดีก็เป็นคุณทั้งหมด	๓๙
บทสรุป	๔๙

การสื่อสารเพื่อเข้าถึงสังคม

ขอเจริญพรท่านอาจารย์และนักศึกษาทั้งหลาย

วันนี้เป็นรายการมาพบกันในหัวข้อปาฐกถาดังที่เขียนไว้ให้ทราบโดยชัดเจนอยู่แล้ว คือเรื่อง การสื่อสารเพื่อเข้าถึงสังคม

แต่ก่อนอื่นจะต้องขอออกตัวไว้สักนิดว่า ที่แรกนั้นตั้งใจไว้ไม่รับนิมนต์ เพราะว่างานกำลังยุ่งมาก แต่ไป ๆ มา ๆ ก็เกิดมีการรับนิมนต์ขึ้น เมื่อรับนิมนต์แล้วในท่ามกลางภาวะซึ่งไม่สะดวกที่จะรับนั้น ก็เลยทำให้ไม่มีเวลาที่จะมาคิดเตรียมอะไร

เดิมทีเวลานิมนต์ก็ไม่มีหัวข้อเรื่อง เมื่อมีหัวข้อเรื่องนี้แล้ว ก็คิดว่า ถ้าจะเอาจริงคงจะต้องพูดกันในหลักวิชามากสักหน่อย แต่ในเมื่อไม่มีโอกาสจะเตรียมก็เลยคิดว่า การพูดในวันนี้ คงจะเป็นเพียงเรื่องเกร็ดความรู้เกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อเข้าถึงสังคมเท่านั้น หรือถ้าจะไปถึงตัวเนื้อแท้ของหัวข้อเรื่อง ก็ขอให้ถือเป็นส่วนพิเศษ แต่ก็ต้องทำความเข้าใจไว้ก่อน โดยเฉพาะก็กำหนดเวลาไว้ยาวมากตั้งชั่วโมงครึ่ง แล้วจะมีอะไรมาพูดให้ฟังกัน ก็ค่อย ๆ ดูกันไป นึกอะไรออก ก็พูดไปเรื่อย ๆ

ขอเข้าเรื่องกันเลย...

ขอบเขตและขีดจำกัดของภาษา

คนเรานี้ใช้ภาษาเป็นเครื่องมือในการบอกความต้องการ แสดงความประสงค์ บรรยายความรู้สึก และถ่ายทอดความคิด ความรู้ ความเข้าใจ แก่กันและกัน ในการที่เราถ่ายทอดความรู้ ความคิด ความเข้าใจ หรือแสดงความประสงค์ ความต้องการ เราใช้ภาษากันอย่างไรวะ เราจึงได้เกิดความรู้ความเข้าใจกันขึ้นอย่างนั้น ขอให้นึกถึงอย่างนี้ก่อนในตอนแรก

ก่อนที่เราจะมีภาษาใช้นั้นเราเริ่มต้นกันอย่างไร เราอาจจะเห็นอะไรสักอย่างหนึ่งอยู่เบื้องหน้าเรา สมมติว่ายืนกันอยู่สองคน สิ่งที่อยู่เบื้องหน้านั้น ทั้งสองคนที่มองนั้นเห็น แล้วก็เห็นสิ่งเดียวกัน แต่สมมติว่าไม่มีคำพูด ไม่มีคำเรียกสิ่งนั้นต่อไปจากนั้นอีก ๑๐ นาที หลังจากออกจากที่นั่นไปแล้ว จะพูดถึงสิ่งนั้น คือสิ่งที่ทั้งสองคนเห็น การจะพูดถึงสิ่งนั้น เมื่อไม่รู้จะเรียกว่าอย่างไร ก็ไม่สามารถสื่อสารกันได้ อันนี้คือปัญหาในการสื่อสาร

ฉะนั้น ถ้าหากว่าตอนที่สองคนนั้นมองดูสิ่งนั้นอยู่ด้วยกันแล้ว ก็มาตกลงกันว่า เอ้อ! สิ่งที่เราเห็นข้างหน้านี้ะขอเรียกชื่อว่าอย่างนี้ ก็ตั้งชื่อให้มัน สมมติว่าเรียกว่า คน ตอนนั้นสมมติว่ายังไม่มีคำว่า คน ก็เรียกสิ่งที่เห็นอยู่เบื้องหน้า ทั้งสองคนนั้นว่า คน ต่อไปเมื่อออกจากที่นั่นไปแล้ว ถ้าจะพูดถึงสิ่งนั้น ก็พูดขึ้นมาได้ พอบอกว่า คน ทั้งสองคนนี้ก็จะมี ความคิดความเข้าใจอย่างเดียวกันขึ้นมาในใจว่า อ้อ! หมายถึงสิ่งอย่างนั้น รูปว่างลักษณะอย่างนั้น

ตอนนี้ การสื่อสาร เกิดขึ้นแล้ว แต่ต้องอาศัยอะไร ก็อาศัยสิ่งที่เรียกว่า ภาษา หรือ ถ้อยคำ การที่จะเกิดมีถ้อยคำขึ้นมาได้นั้น ในใจของแต่ละคนจะต้องมีภาพของสิ่งนั้นก่อนคือ ภาพของสิ่งที่มองเห็น หรือสิ่งที่กำลังจะเรียกชื่อ ภาพรวมของสิ่งนั้นที่อยู่ในใจของแต่ละคน เราเรียกกันทางพระว่า *สัญญา* (ความกำหนดได้หมายรู้) ไม่ใช่สัญญาที่เข้าใจกันในภาษาไทย ภาษาอังกฤษเรียกว่า concept เรามี concept เป็นภาพรวมของสิ่งนั้นแล้วเราก็ตั้งชื่อ concept นี้ว่า คน พอเรียกชื่ออย่างนี้เมื่อไร คำที่เราเรียกว่า คน นั้น ก็โยงไปหา concept ที่อยู่ในใจอันนั้น แล้วก็ได้ภาพอย่างเดียวกัน การสื่อสารจึงเกิดขึ้น

เราก็จะมีภาพรวมในใจอย่างนี้อีกมากมาย เช่น เห็นการเคลื่อนไหวอย่างหนึ่ง แล้วเราเรียกการเคลื่อนไหวอย่างนั้นว่า เดิน ต่อมาเราเห็นการเคลื่อนไหวอีกอย่างหนึ่ง แล้วเราเรียกมันว่า วิ่ง ทีนี้ พอเราพูดว่า “คนเดิน” เราก็ได้ภาพขึ้นมาว่า อ้อ! สิ่งที่มีลักษณะอย่างนั้น กำลังกระทำอาการอย่างนั้น นี่คือการใช้ภาษาในการสื่อสารถ่ายทอด

ต่อมาเราก็อาจจะมีคำว่า *สุนัข* มีคำว่า *แมว* แล้วเวลาเราพูดว่า “แมวมา” เราก็เข้าใจหมายรู้ร่วมกัน เพราะสองคนหรือสิบคนนั้นมี concept อยู่ในใจแบบเดียวกัน เวลาบอกว่า “สุนัขวิ่ง” ก็จะมี concept อย่างเดียวกัน เพราะว่าคำพูดนั้นโยงไปหา concept ซึ่งมันโยงไปหาประสบการณ์ที่ทั้งสองคนหรือสิบคนนั้น เคยได้ผ่านมาแล้ว

เพราะฉะนั้น สิ่งสำคัญก่อนที่จะเกิดมีภาษาก็จะต้องมีประสบการณ์ แล้วตัวประสบการณ์ที่ได้รับทราบเข้ามานั้น มาเป็นภาพความเข้าใจรวมที่เรียกว่า concept แล้วก็มีคำเรียก concept นั้นว่าอย่างนั้น ว่าอย่างนี้ เป็นภาษา ภาษาก็จะโยงไปหาประสบการณ์ต่าง ๆ ถ้าหากว่าเราพูดถึงสิ่งที่แต่ละคนได้มีประสบการณ์มาแล้ว เราก็พูดกันรู้เรื่อง สื่อสารกันได้ ไม่มีปัญหา

แต่ปัญหาจะเกิดขึ้นในกรณีที่เราพูดถึงสิ่งที่บางคนไม่เคยมีประสบการณ์มาก่อน ตอนนี่ ก็จะเกิดปัญหาว่า ภาษาไม่พอเสียแล้ว ภาษาไม่พอที่จะสื่อความหมายให้เข้าใจได้ สิ่งใดที่ไม่เคยมีประสบการณ์มาก่อน สิ่งนั้นภาษาไม่สามารถที่จะทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจได้โดยสมบูรณ์

เพราะฉะนั้น เราจึงมาถึงขั้นที่เกี่ยวข้องกับสังคมว่า ภาษาไม่สามารถแสดงหรือถ่ายทอดความจริงหรือสังคมได้โดยสมบูรณ์ เพราะว่าภาษานั้นไม่ใช่เป็นการเอาสิ่งนั้นมาตั้งหรือมาแสดงให้ดู เราไม่ได้เอาของนั้นที่เป็นจริงมาวางไว้ข้างหน้า แต่มันเป็นเพียงตัวที่สื่อผ่านโยงไปหาความจริงนั้นอีกทีหนึ่ง โดยที่ความจริงนั้นอยู่ใน concept ซึ่งจะต้องมีประสบการณ์มาก่อน ถ้าไม่มีประสบการณ์มาก่อน ก็เป็นว่าความคิดติดตัน

สมมติว่า มีคนหนึ่งมาพูดในที่ประชุม ซึ่งไม่มีใครเคยเห็นข้างมาก่อน คนในที่ประชุมนี้ไม่เคยเห็นข้าง ไม่รู้จักข้าง พอเขาพูดว่า “ฉันเห็นข้าง” คำว่า ฉัน มี concept อยู่ ก็รู้ว่าหมายถึงตัวคนพูดนั้น เห็น ก็มี concept ว่า หมายถึง กิริยาอาการที่เข้าตา

มองดู และรับรู้ทางตา แต่พอถึงคำว่า ช้าง ทุกคนไม่มี concept นี้ และไม่มีประสบการณ์มาก่อน จึงนึกไม่ออกเลย ตอนนี้นำคำว่า ช้าง ไม่มีความหมายใดๆ ในใจทั้งสิ้น

ตอนต่อไปมนุษย์ก็ต้องมีการอธิบายคำว่า ช้าง คนที่บอกว่า “ฉันเห็นช้าง” ก็จะถูกลถามว่า ช้าง คืออะไร คนที่จะอธิบายคำว่าช้าง ก็จะต้องอาศัย concept หรือสัญญาเก่าๆ ที่คนในที่ประชุมนั้นรู้จักมาก่อน คือ สิ่งที่เคยมีประสบการณ์ โดยเชื่อมโยงกับประสบการณ์เก่าที่เขามีอยู่แล้ว

เริ่มต้นตั้งแต่บอกว่า ช้างเป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง พอบอกว่า เป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง คนในที่ประชุมนั้นก็เคยมีประสบการณ์และมี concept ของสัตว์มาแล้ว ก็นึกได้ภาพขึ้นมาหน่อยหนึ่ง ความหมายของคำว่าช้าง เริ่มมีเป็นขอบเขตขึ้นแล้ว แต่ก็ยังไม่ชัด เพราะสัตว์อาจจะเป็นนกบินก็ได้ อาจจะเป็นปลาในน้ำก็ได้ อาจจะเป็นสัตว์สี่เท้า หรือสองเท้า หรือหลายเท้า หรือเลื้อยคลานก็ได้ อาจจะเป็นตัวเล็กเท่ามดก็ได้ ตัวใหญ่เท่าปลาวาฬก็ได้ หรืออะไรก็ได้ ยังไม่มีความแน่นอน

ต่อไป เขาก็อธิบายว่า ช้างเป็นสัตว์ใหญ่ พอบอกว่า ใหญ่ขึ้นมา ใหญ่ นี้ก็เป็น concept ที่ทุกคนในที่นั้นมีประสบการณ์อยู่แล้ว ก็ได้ภาพขึ้นมาอีกหน่อยหนึ่ง ตอนนีเขาก็จะไม่นึกถึงมดแล้ว เขาจะนึกถึงควาย วัว หรือม้า หรืออะไรที่มันใหญ่ขึ้นมาหน่อยต่อไปจากนี้อีกมากมาย เขาก็จะต้องอธิบายโดยเอา concept ที่คนในที่ประชุมมีประสบการณ์มาแล้วอธิบายทั้งนั้น เช่น บอกว่า

เป็นสัตว์สี่เท้า แล้วก็ป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม มีงา พอถึงงา จบอีกแล้ว ไม่มี concept ที่จะเทียบ ตัดต้นแล้ว ต้องมาอธิบายอีก งาคืออะไร ถ้าอธิบายไปอาจจะบอกว่าเป็นฟันของช้าง แล้วก็บอกว่า รูปร่างมันประหลาด มันเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ก็ต้องอธิบายกันไป มีลักษณะแหลม ใช้งานอย่างไร มีวง วงก็ติดอีก แล้วไม่รู้เรื่องต้องอธิบาย

ทีนี้ ถ้าเป็น concept ที่ไม่มีอะไรจะเทียบได้ตรง ไม่มีประสบการณ์เก่าที่จะมาโยงให้ชัดเจนพอ คนฟังก็จะได้ภาพข้างที่ไม่แน่นอนชัดเจน แล้วก็ไม่ตรงกัน คนในที่ประชุมนั้นก็สร้างภาพข้างกันไปต่าง ๆ ข้างของคนหนึ่งก็อาจจะตัวใหญ่เท่าปลาวาฬ ข้างของอีกคนหนึ่งก็อาจจะตัวใหญ่เท่าม้า ข้างของอีกคนหนึ่งอาจจะรูปร่างคล้าย ๆ กับแรด อีกคนหนึ่งอาจจะไปอีกรูปร่างหนึ่งแล้วแต่ว่า concept ที่เอามาเทียบเคียงนั้น จะมีความละเอียดลออมากเพียงไร ซึ่งขึ้นอยู่กับผู้ที่จะมาอธิบายบรรยายที่จะดึงเอา concept ต่าง ๆ มาชี้แจง และผู้ฟังที่จะระลึกเอา concept มาเทียบได้แค่ไหน

เพราะฉะนั้น ในที่นี้ เราจะเห็นว่าภาษาสามารถสื่อสารสังคมได้ไม่สมบูรณ์ คือมันไม่สามารถเอาสังคมมาวางตั้งให้เราเห็นเหมือนวางสิ่งของไว้ต่อหน้าได้ มันจะต้องอาศัยประสบการณ์เก่าที่เรามีอยู่ ถ้าสิ่งใดไม่เคยมีประสบการณ์ ก็เป็นอันว่า เกิดความติดต้นที่ไม่สามารถรู้ความจริงได้เต็มที่ นี่คือการที่หนึ่ง คือต้องมีประสบการณ์มาก่อน ถ้าไม่มีก็ไม่ได้ภาพที่สมบูรณ์

ประการที่สองก็คือ ภาษาไม่สามารถแสดงให้รู้ ให้สัมผัส กับประสบการณ์ตรงได้ ยกตัวอย่างเช่นใครคนหนึ่งมาพูดว่า “ฉันได้กินมะม่วง มะม่วงมีรสหวาน” แถมยังบอกด้วยว่า “ฉันกินมะม่วงเขียวเสวย” สมมติว่าอย่างนั้น ทีนี้ คนในที่ประชุม นั้นไม่เคยรู้จักมะม่วงเขียวเสวย บางคนนั้น สมมติว่าไม่รู้จักแม้แต่ มะม่วง พอบอกว่า “ฉันกินมะม่วง มะม่วงอร่อย” เขาก็ไม่รู้จักรส รอร่อยของมะม่วงเป็นอย่างไร มัน หรือว่า หวาน

คนนั้นก็ต้องพูดต่อไปว่า หวาน พอได้ยินว่า หวาน คน ฟังก็ได้ concept เท่าที่เขาอยู่มาเทียบ แต่หวานที่เขานึกอาจ เป็นอย่างน้ำตาลก็ได้ ซึ่งก็ไม่ใช่อรสของมะม่วง ถ้าเขาเคยรู้จัก มะม่วงและเคยกินมะม่วงมาก่อน เขาก็จะได้ concept และ ประสบการณ์เท่าที่มาเทียบเคียง เอ้อ! เป็นรสมะม่วงอย่างหนึ่ง ซึ่งเอาไปเทียบกับรสมะม่วงที่เขาเคยกิน แต่มันก็ไม่ใช่เขียวเสวย แต่รสมันของมะม่วงเขียวเสวย ก็ไม่เหมือนรสของมะม่วงที่เขา เคยชิมมาก่อน เพราะฉะนั้น เขาก็ไม่มีทางที่จะรู้จักรสของมะม่วง เขียวเสวยได้

นี่ก็คือการที่ว่า ภาษาไม่สามารถสื่อแสดงประสบการณ์ ตรงได้ เพราะฉะนั้น ความรู้สึกในใจ ความรัก ความโกรธ ความ เกลียด การได้ลิ้มรสอร่อย หวาน มัน เค็ม และแยกออกไปเป็น หวานมะม่วง หวานมะปราง เปรี้ยวแบบมะปราง เปรี้ยวแบบ มะยม เปรี้ยวอะไรต่างๆ เหล่านี้ ก็ต่างๆ กันไป ซึ่งก็ต้องเป็น ประสบการณ์เฉพาะตัวที่ภาษาไม่สามารถนำมาถ่ายทอดได้โดย

สมบูรณ์ นี่ความจำกัด หรือขอบเขตของภาษาที่ไม่สามารถให้ถึงความจริงโดยสมบูรณ์ได้

เบื้องหลังความผิดพลาดและความบกพร่อง ในการสื่อสารและการใช้ภาษาเป็นสื่อ

นอกจากขอบเขตการสื่อสารที่ไม่สามารถให้ความรู้ได้โดยสมบูรณ์แล้ว แม้แต่ในกรณีที่มีประสบการณ์ตรงแล้ว ก็ยังมีทางผิดได้อีก

เมื่อกึ่งนี้บอกว่า ในการที่จะเข้าถึงความจริงนั้น ต้องมีประสบการณ์ตรง ซึ่งภาษาไม่สามารถสื่อได้เต็มที่ ทีนี้ พอถึงตัวประสบการณ์ตรงก็ยังมีปัญหาอีก ประสบการณ์ตรงอาจจะได้เป็นเพียงบางแง่บางส่วนของความจริงนั้น แล้วมีการสรุปที่ผิดพลาด โดยเอาบางแง่บางส่วนของความจริง หรือสภาพของสิ่งนั้นมาสรุปเป็นภาพรวมของสิ่งนั้นหมด แล้วก็เลยเกิดความผิดพลาดขึ้น

ยกตัวอย่างเช่น ในสมัยพระพุทธเจ้ายังทรงมีพระชนม์อยู่ พระองค์ทรงเล่าเรื่องราว มีพระเจ้าแผ่นดินองค์หนึ่ง ทรงเป็นคนมีอารมณฺ์ขัน วันหนึ่งก็ให้พวกเสนาข้าอำมาตย์ไปเอาตัวคนตาบอดแต่กำเนิดมาประมาณสัก ๕๐ คน คนตาบอดแต่กำเนิดนี้ ย่อมไม่เคยได้เห็นสีเขียว สีแดง รูปร่างสัตว์ต่าง ๆ อะไรต่าง ๆ

จากนั้นพระราชาก็ให้เอาช่างตัวหนึ่งมา แล้วก็ให้คนตาบอดแต่กำเนิดเหล่านี้คลำ ให้คลำกันอยู่จนพอใจละ แต่ไม่ได้คลำทั่วตัว เอาขาให้คนนี้คลำ แล้วก็เอาหูข้างให้อีกคนหนึ่งคลำ เอาขาข้างให้อีกคนหนึ่งคลำ คลำกันไปพอสมควรแล้ว พระราชาก็ถามว่า “เป็นไง ช่างเป็นยังไง รูปร่างยังไง”

ปรากฏว่าคนตาบอดให้คำตอบต่าง ๆ กัน คนที่คลำปลายหางข้างก็บอกว่า ช่างรูปร่างเหมือนไม้กวาด คนที่คลำขาข้างก็บอกว่า ช่างนั้นเหมือนเสา คนที่คลำหูข้าง บอกว่าช่างนั้นรูปร่างเหมือนกระดิ่ง ก็ต่างกันต่าง ๆ นานา ว่ากันมากมาย

ทีนี้พอว่าไม่ตรงกัน พวกคนตาบอดเหล่านี้ก็เถียงกัน เพราะว่าตัวเองได้สัมผัสจับมาเอง ก็ต้องเชื่อว่า ฉันได้เห็นความจริงแล้ว คนคลำขาข้างก็ว่าช่างต้องรูปร่างอย่างเสา คนที่คลำปลายหางข้างก็ว่าช่างต้องรูปร่างเหมือนไม้กวาด มันไม่มีทางเหมือนไม้กวาดไปได้ คนที่คลำหูข้างก็ว่า มันไม่มีทางเหมือนเสาหรือกระดิ่ง มันต้องเหมือนกระดิ่ง ก็เถียงกันอยู่อย่างนี้จนจะชกต่อยกัน พระราชาก็เลยสนุกสนานหัวเราะชอบใจเอิ๊กอ๊ากไปเลย

อันนี้ก็สรุปได้ว่า คนเราบางทีแม้มีประสบการณ์ตรงก็ยังมีความผิดพลาด คือการที่จับเอาแต่บางแง่บางด้าน แล้วก็สรุปเป็นผลรวมของสิ่งนั้น นี่ก็แง่หนึ่ง

ทีนี้ ต่อไปประสบการณ์ตรงอาจมีความผิดพลาดได้อีกอย่างไร ยกตัวอย่าง ในกรณีนี้เป็นเรื่องกระต่ายตื่นตูม เข้าใจว่าในที่ประชุมนี้ คงเคยได้ยินคำพูดว่า “กระต่ายตื่นตูม”

มีเรื่องเล่าว่า ที่ป่าแห่งหนึ่งมีต้นไม้หลายชนิดขึ้นกันอยู่ อย่างหนาแน่น ทีนี้ ก็มีใบตาลแห้งๆ มาตกอยู่ที่ต้นมะตูม เจ้ากระต่ายตัวหนึ่งก็ไปนอนที่ใต้ใบตาลภายใต้ต้นมะตูมนั้น นอนหลับสนิท ผีนสบายเชียว ปรากฏว่า พอดีผลมะตูมลูกหนึ่งมันหล่นลงมา ลูกมะตูมหล่นลงใบตาลแห้งๆ นี้เสียงมันดังมาก แล้วเจ้ากระต่ายนอนอยู่ใต้นั้น หูมันติดกับใบตาล แล้วมันกำลังฝันอยู่ ก็ทำให้เกิดจินตนาการขึ้น แล้วเสียงก็ดังอย่างมาก จึงได้ยินเสียงมะตูมหล่นดังสนั่นหวั่นไหว มันตื่นขึ้นมาด้วยความตกใจก็คิดว่า โอ้โฮ! นี่โลกแตกแล้ว ก็กระโดดพรวดพราด ไม่ได้ตรวจสอบดูให้ดีว่ามันคืออะไร ก็วิ่งหนีเต็มที แล้วก็ตะโกนไปด้วยว่า

“โลกแตกแล้ว! โลกแตกแล้ว!”

เจ้าสัตว์อื่นหลายตัวพอได้ยินอย่างนี้ เห็นเจ้ากระต่ายวิ่งมาด้วยความรีบร้อนตกใจ ก็ตกใจบ้าง ไม่ได้ทันตรวจสอบอะไรก็เอาบ้าง วิ่งตามกันไป วิ่งอย่างนี้ วิ่งอย่างนี้ จนกระทั่งกลายเป็นว่า แถวขบวนสัตว์ที่วิ่งหนีภัยโลกแตกนี้ยาวเป็นกิโลเลย จนกระทั่งไปเจอราชสีห์เข้า ราชสีห์ก็ห้ามว่า “หยุดก่อน! หยุดก่อน!”

พวกสัตว์ทั้งหลายนี้ไม่ยอมหยุด เพราะกำลังตกใจมาก ราชสีห์ต้องคำราม ฮึ่ม! ฮึ่ม! ขึ้นมา พอราชสีห์คำรามขึ้นมา สัตว์ทั้งหลายนี้ก็ตกใจกลัว ตัวกำลังตกใจต้องเจอความตกใจใหม่ พอเจอความตกใจใหม่ มันก็เลยหยุด ปรากฏว่าขบวนสัตว์ที่ตื่นตกใจวิ่งกันมาอย่างรวดเร็วนั้น ก็หยุดเป็นแถวยาวยืด พอหยุดเสร็จแล้ว ราชสีห์ก็ถามว่า “อ้อ! พวกเจ้านี้เป็นยังไง วิ่งหนีอะไรกันมา”

สัตว์พวกนั้นมันตะโกนอยู่แล้วว่า โลกแตก ทุกตัวที่เข้า
ขบวนก็ตะโกนว่า “โลกแตก! โลกแตก!”

ราชสีห์ก็ถามว่า “มันเป็นยังไงที่ว่าโลกแตก ใครเป็นคน
เห็น”

กวางก็บอกว่า “โน่น! เจ้าลิงเห็น”

ลิงบอก “ไม่ใช่ ฉันไม่ได้เห็น” บอกอีแก้งเห็น อีแก้งก็บอก
ว่า ควายเห็น ควายบอก หมูป่าเห็น ว่าชดทอดกันเรื่อยไป

นี่คือลักษณะของการตื่นตูม พอเอาเข้าจริง พอสอบสวน
ก็หาตัวไม่ได้ ราชสีห์ก็เลยต้องใช้วิธีสอบสวนเรื่อยไป เจ้านี้ได้ยิน
จากไหนต่อๆ กันไป จนกระทั่งในที่สุดก็ได้ความว่า กระจ่าย
นี่เองเป็นตัวต้นเหตุ พอมาเจอกระจ่าย ราชสีห์ก็ถามว่า

“แกบอกว่าโลกแตก มันเป็นอย่างไง”

“โธ้ย! โลกแตกสนั่นหวั่นไหวเลย”

“แกได้ยิน ได้เห็นที่ไหน ตอนนั้นแกอยู่ที่ไหน เอ้า! พาข้า
ไปดูซิ”

นี่เรียกว่านักสืบสวน ต้องไปให้เห็นเหตุกันไปเลย เจ้า
กระจ่ายก็กลัว บอกว่า “ข้าไม่กล้าไปหรอก โลกมันจะแตกแล้ว
จะไปอย่างไรละ” ราชสีห์บอกว่า “เออน่า...ข้าเป็นประกัน แกไม่
กล้าไปแกซีหลังข้าไปได้”

เป็นอันว่า ราชสีห์ให้กระจ่ายซีหลังไป สัตว์อื่นเห็นว่า
ราชสีห์เป็นเจ้าป่า มีลักษณะกล้าหาญ ก็มีกำลังใจ เดินตามกันไป
จนกระทั่งไปเห็นลูกมะตูมตกอยู่บนใบตาล ราชสีห์ก็อนุมานคิด

หาเหตุผลเรื่องราวไปว่า เจ้ากระต่ายมันนอนอยู่ตรงนี้ มันหลับไป อะไรต่ออะไร พิจารณาไป ในที่สุดก็ อ้อ! มันเป็นอย่างนี้เอง ก็เลยได้ความ

กระต่ายตื่นตูม คือคนที่มีประสบการณ์ตรง แต่ไม่ได้สืบสวนเรื่องราวข้อเท็จจริงให้ถ่องแท้ ก็อาจจะมี ความหลงผิด หรือได้ประสบการณ์ตรงซึ่งเป็นข้อเท็จจริงที่ผิด ก็อาจจะทำให้เกิดความหลงผิดได้เช่นกัน เพราะฉะนั้น การได้ประสบการณ์ตรง ก็ยังไม่เป็นหลักประกันที่แน่นอน

นอกจากนั้น ความผิดพลาดนี้ ยังอาจจะเกิดจากเจ้าตัวผู้รับรู้นั่นเอง ผู้ที่รับรู้สิ่งนั้น หรือผู้ที่กล่าวภาษานั้น กล่าวถ้อยคำนั้น ทำความผิดพลาดโดยไม่รู้ตัวเอง

ความไม่รู้ตัวนี้มีสาเหตุมาจากกระบวนการรับรู้ของเขา ไม่ได้ให้ความจริง กระบวนการรับรู้ของเราเนี่ย อาจจะทำให้เกิดความผิดพลาด ทำให้ไม่ได้ความจริง ไม่ได้สังคม หมายความว่า กระบวนการรับรู้นี้หลอกตัวเราเอง

มันหลอกตัวเองอย่างไร?

การรับรู้ของเราถูกย้อมสีด้วยความรู้สึกของเรา ความรู้สึกที่ชัดเจนมากก็คือ ความชอบ และ ความชัง

คนเราเนี่ยเมื่อมีประสบการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง พร้อมกับ การรับประสบการณ์นั้น ก็จะมีความรู้สึกเกิดขึ้นคือ สิ่งทั้งหลายที่เป็นประสบการณ์ เข้ามาจะมีสิ่งที่ถูกใจและไม่ถูกใจ ซึ่งให้เกิด ความสบายและไม่สบาย

ถ้าเกิดความสบายถูกใจ เราเป็นอย่างไร เราก็มีปฏิกิริยา คือชอบ ทางพระเรียก *ยินดี* ถ้าหากว่า มันให้ความไม่สบาย ไม่ถูกใจ เราก็ชัง หรือเกลียด หรือทางพระเรียก *ยินร้าย*

การรับรู้ของเรา พอมีความยินดียินร้ายเข้ามาผสม เราจะมองภาพสิ่งนั้นไปตามความรู้สึกที่ยินดียินร้ายนั้น สิ่งนั้นจะไม่ใช่ว่าภาพที่แท้จริงของมัน มันจะผสมด้วยการย้อมสีของความรู้สึกของเราที่มีความยินดียินร้ายนั้น

เพราะฉะนั้น ในการรับรู้ในโลกที่เราบอกว่าไม่รู้ตามความเป็นจริง ไม่เข้าถึงสังขรณ์นี้ ตัวเหตุอันหนึ่งเกิดจากตัวเราเอง ซึ่งก็คือการรับรู้ที่ไม่บริสุทธิ์ ที่ถูกย้อมสีด้วยความรู้สึกชอบชัง หรือยินดียินร้าย

ทีนี้ ต่อจากกระบวนการรับรู้ คนเราจะถูกหลอกโดยกระบวนการคิด ตอนแรกกระบวนการความรู้ ต่อไปกระบวนการคิด กระบวนการคิดนี้ โดยหมวดใหญ่ คนเราจะคิดสองแบบ คิดอย่างหนึ่งคือ การคิดโดยปัญญาบริสุทธิ์ คือพยายามที่จะแยกแยะสิ่งที่กำลังมองเห็นวิเคราะห์ออกไป แล้วก็สืบค้นหาสาเหตุปัจจัยอะไรต่างๆ ว่า สิ่งนั้นเกิดขึ้นอย่างไรเป็นมาอย่างไร

แต่ยังมีกระบวนการคิดอีกอย่างหนึ่ง คือการคิดที่ต่อจากการรับรู้เมื่อใด หรือแม้แต่หยาบยกเอาเรื่องราวขึ้นมาพิจารณาแล้วก็คิด ในกรณีอย่างนี้ เราอาจจะคิดถึงสิ่งนั้นด้วยความอยากได้ ที่เรียกว่าความเห็นแก่ตัว หรือคิดด้วยความเกลียดชังมุ่งร้าย เป็นต้น

เมื่อเราอยากได้ เห็นแก่ตัว เราจะคิดอย่างหนึ่ง หรือถ้าเราเกลียดสิ่งนั้น ไม่ชอบใจ คิดในทางที่ประสงค์ร้ายต่อสิ่งนั้น เรียกว่า *การทำลาย* เราก็คิดอีกอย่างหนึ่ง หรือถ้าเรามีความลุ่มหลงมัวเมาในสิ่งนั้น เราก็จะคิดต่อสิ่งนั้นอีกอย่างหนึ่ง

กระบวนการคิดอย่างนั้นเรียกว่า *การคิดปรุงแต่ง* การคิดปรุงแต่งนี้ จะทำให้สิ่งที่เรากำลังพิจารณานั้นไม่ถูกต้องตามความเป็นจริง นี่ก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งของการเกิดความคลาดเคลื่อน ไม่สามารถเข้าถึงสังคม

นอกจากนี้ ในการสื่อด้วยภาษานั้น ในขั้นสุดท้าย อาจจะมีการใช้คำพูดหรือภาษานั้นมาหลอกลวงซึ่งกันและกัน แสดงถึงการเจตนาถ่วงเท็จ อันนี้ก็คือทางต่างๆ ที่ทำให้ภาษาไม่สามารถที่จะสื่อเข้าถึงสังคมได้ ไม่ว่าจะคนจะหลงผิดหรือเข้าใจผิดด้วยตัวการรับรู้ก็ดี ด้วยกระบวนการความคิดก็ดี เมื่อเขาเอาสิ่งที่เขาคิดเขารับรู้นั้นถ่ายทอดออกมา ภาษาที่เขาจะใช้จะไม่สื่อถึงความจริงที่แท้

ในเมื่อเรามองเห็นสภาพทั่วไปเกี่ยวกับความบกพร่องของภาษา ซึ่งมีขีดจำกัดในการแสดงสังคมอย่างนี้แล้ว เราก็จะพูดต่อไปอีกถึงว่า ความจริงบางที่ตัวภาษานั้นเองก็เป็นตัวบังสังคมได้ เมื่อครุ่นนี้ เราพูดถึงว่า มันทพยายามสื่อสังคม แต่สื่อได้ไม่สมบูรณ์ ก็ทำให้คลาดเคลื่อน

นอกจากภาษาจะสื่อได้ไม่สมบูรณ์ผิดพลาดแล้ว บางทีก็เป็นตัวบังสังคมเสียเองด้วย ในกรณีนี้ก็คือ การที่เราไม่รู้จัก

ปฏิบัติต่อภาษาอย่างถูกต้องเราก็จะได้รับโทษจากภาษา อย่างที่ทางพระเรียกว่า *ติดสมมติ*

ยังมีความจริงที่ซ่อนอยู่ในสภาพนั้น ๆ ซึ่งเรายังมองไม่เห็น ในกรณีอย่างนี้ ภาษาที่เราตกลงกันสำหรับรู้ความจริงในระดับหนึ่ง ถ้าเราติดในความจริงระดับนั้น เวลาเราไปพูดกัน ในความจริงอีกระดับหนึ่ง การยึดติดในความเข้าใจในภาษาในระดับต้นก็จะไปบังความจริงในระดับที่สอง

ยกตัวอย่างง่าย ๆ เช่นคำว่า ความเย็น ความดีงดูดบนฟ้า อะไรต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นคำซึ่งในภาษาสามัญเราถือว่ามันเป็นการแสดงความจริง แต่เป็นความจริงในระดับหนึ่ง ถ้าพูดในแง่ของวิทยาศาสตร์ที่แท้แล้ว ความเย็นมีหรือเปล่า ในแง่ตัวความจริงตามหลักวิทยาศาสตร์เขาบอกว่า ความเย็นไม่มี มีแต่ความร้อน มีความร้อนที่สูง ความร้อนที่ต่ำ ก็กลายเป็นว่า ตัวความเย็นนี้ก็เป็นภาษาสมมติในระดับหนึ่ง เป็นการแสดงความจริงในระดับหนึ่ง ซึ่งเราขอมอบ

แต่เวลาเราไปพูดถึงความจริงอีกระดับหนึ่ง ความจริงระดับต้นกลับเป็นตัวที่บังความจริงในระดับนั้นได้ ถ้าเราไปยึดติดขึ้นมาเหมือนในภาษาธรรม เวลาเราพูดถึงปรมาตม์ *คน* ก็เป็นสิ่งสมมติเหมือนกัน เราเรียกสัตว์ที่มีลักษณะอย่างนี้ว่าเป็นคน แต่เมื่อเราวิเคราะห์ลงไปถึงตัวสภาวะความจริงที่แท้ในขั้นสัจธรรมแล้ว เราไม่เรียกว่า *คน* แต่มันจะเป็นการประกอบกันเข้าของส่วนประกอบหรือองค์ต่าง ๆ ที่เราอาจจะเรียกว่า *ชั้น* ๕

มีส่วนย่อยต่าง ๆ เข้ามารวมกัน มีรูป มีเวทนา มีสัญญา มีสังขาร มีวิญญาณ อย่างนี้ ถ้าเราไปติดกับคำว่าคน เสียแล้ว เราก็ไม่สามารถเข้าถึงความจริงอีกระดับหนึ่ง นี่คือความจริงระดับที่เรียกว่า *สมมติ* กับ *ปรมาตถ์*

คนเราใช้ภาษาส่วนใหญ่ในระดับสมมติ แต่ในการสื่อความหมายที่จะเข้าถึงสังคมนั้น ถ้าต้องการสังคมโดยสมบูรณ์ จะต้องเข้าถึงปรมาตถ์ด้วย ภาษาในระดับสมมติก็อาจจะมาบังความจริงในระดับปรมาตถ์ได้ในเมื่อคนเราใช้ภาษากันไปแล้ว ก็มีความยึดติดในภาษาตาม concept ที่ตนมีอยู่

ฉะนั้น จึงมีคำกล่าวของปราชญ์ที่พูดไว้เป็นคำคมว่า ภาษานั้นเหมือนนิ้วที่ชี้ไปยังดวงจันทร์ มันเป็นเพียงสื่อสำหรับให้เรามองความจริง สิ่งที่เราต้องการแสดงความจริง ที่เราต้องการให้เห็น คือ ดวงจันทร์ แล้วภาษานี้ก็เป็นสื่อเหมือนนิ้วที่ชี้ไป ทีนี้ถ้าหากว่าเราไปติดในภาษา ก็เหมือนกับเราไปมองดูอยู่แค่นิ้ว แล้วก็ติดอยู่แค่ปลายนิ้วมือที่ชี้ไปดวงจันทร์ แล้วก็ไม่สามารถเห็นดวงจันทร์ได้ เห็นแต่นิ้วมือ

ด้วยเหตุนี้ คนจึงไม่สามารถเข้าถึงความจริงได้ เพราะไปติดอยู่แค่ภาษา คนที่เข้าใจความจริงก็คือรู้ว่า ภาษานี้เป็นเพียงสื่อสำหรับเราเข้าถึงสังคมเท่านั้น ฉะนั้น เราก็จะมองไปที่ดวงจันทร์ อันนี้จะเข้ากับคำที่ตั้งไว้เป็นหัวข้อปาฐกถาที่บอกว่า ภาษานั้นเป็นสื่อเพื่อเข้าถึงสังคม แต่ไม่ใช่สื่อสังคม

หมายความว่า เมื่อพูดอย่างเคร่งครัด เราไม่พูดว่าภาษา

เป็นสื่อสัญจรธรรม เพราะว่าภาษาแสดงสัญจรธรรมออกมาไม่ได้ แต่ภาษาเป็นสื่อเพื่อเข้าถึงสัญจรธรรม คือภาษาสามารถทำให้คนที่ฉลาดใช้ความคิดพิจารณาเชื่อมโยงเพื่อจะเข้าถึงความจริงได้ต่อไป ซึ่งในแง่นี้แหละ ภาษามีประโยชน์มาก

ถ้าเรารู้จักใช้ภาษา ใช้ภาษาเป็น เราก็จะสามารถเข้าถึงสัญจรธรรมจากการใช้ภาษาได้ อย่างไรก็ตาม แม้แต่คำพูดอย่างคำว่า ภาษาเหมือนนิ้วที่ชี้ไปยังดวงจันทร์ อย่าไปติดอยู่แค่นิ้ว ให้มองที่พระจันทร์นั้น บางทีก็มีปัญหาอีก มันมีปัญหาคำได้ทุกขั้นตอนสำหรับมนุษย์ เพราะว่าคำอย่างนี้ ก็มีการนำมาอ้างอิงกันมาก ในแง่หนึ่งก็เป็นแง่ดีอย่างที่ว่ามาแล้ว คือ เป็นการกระตุ้นเตือนไม่ให้หลงยึดติดในภาษา แต่บางทีก็เป็นการนำมาอ้างอิงเพื่อเบี่ยงเบนคนให้หันออกไปจากการวิเคราะห์ตัวผู้พูดนั้น คือไม่ให้ผู้พูดนั้นถูกวิเคราะห์ว่า พูดจริงหรือไม่ ก็เลยอ้างคำประเภทนี้ขึ้นมาในกรณีอย่างนี้ ก็จะมีปัญหาในแง่ที่ว่า นิ้วที่ชี้ชี้ขึ้นที่บอกชี้ชี้ไปดวงจันทร์ ชี้ไปดวงจันทร์จริงหรือไม่ และสิ่งที่ถูกชี้ขึ้นนั้นชี้เป็นดวงจันทร์จริงหรือเปล่า อันนี้ก็เป็นปัญหาในขั้นต่อไป

เมื่อเราบอกไม่ให้ติดในภาษา ให้ไปเอาของจริงที่ถูกต้อง ชี้ขึ้น แต่ตอนนี้ปัญหาก็คือว่าตัวจริงของสิ่งที่ถูกชี้ขึ้น มันเป็นพระจันทร์หรือเปล่า เพราะผู้ชี้เองก็อาจจะชี้จากความหลงผิดก็ได้ เขาอาจจะหลงผิด ดวงจันทร์ที่เขาชี้ว่าเป็นดวงจันทร์นั้น อาจจะเป็นเงาดวงจันทร์ในสระน้ำก็ได้ ไม่ใช่ตัวดวงจันทร์จริง ถ้าเป็นเงาจันทรในสระน้ำ ก็ไม่ใช่ดวงจันทร์ดวงจริง

บางคนอาจจะหลงไปว่านั่น ตาไม่เต็มองไม่เห็นชัดเจน สายตาสั้น มองไปเห็นคอมพิวเตอร์ดวงหนึ่งส่องสว่างอยู่บนยอดเขาก็เข้าใจไปว่าดวงจันทร์ แล้วก็เอานิ้วชี้ไปที่คอมพิวเตอร์นั้น แล้วก็ทำให้คนอื่นเข้าใจผิดไปว่า คอมพิวเตอร์นั้นเป็นดวงจันทร์ หรือบางคนก็อาจจะหลงผิดไปชี้เอาที่หน้าปัดนาฬิกาขนาดใหญ่ อย่างนี้เป็นต้น

ในกรณีนี้ ตัวกลางคือสิ่งที่ถูกชี้ขึ้นนั้น ไม่ใช่ตัวสังขาร ไม่ใช่ตัวความจริง ถ้าหากเกิดความหลงผิด คนทั้งหลายที่ถูกเขาชี้บอกที่ถูกเขาใช้ภาษาเป็นสื่อานั้น จะยิ่งหลงผิดหนักเข้าไปอีก คือจะไปหลงผิดในสิ่งที่ถูกชี้ขึ้นนั้น เอาสิ่งนั้นเป็นตัวสังขาร เป็นดวงจันทร์ไป ซึ่งเป็นความผิดพลาดร้ายแรงยิ่งกว่าความยึดติดในภาษาเสียอีก อันนี้จึงเป็นเรื่องที่ต้องระวัง แล้วก็ยังมีปัญหาขึ้นอีกว่า ที่เขาชี้ผิด ชี้ไปยังสิ่งที่ไม่ใช่ดวงจันทร์นั้น เขาไม่รู้ เขาหลงผิด เขาเข้าใจผิดจริงๆ ว่า นั่นเป็นดวงจันทร์ แล้วเขาก็ชี้ นั่นก็ประการหนึ่ง

อีกประการหนึ่ง บางคนทั้งๆ ที่รู้อยู่ว่าตัวเองไม่รู้ ไม่รู้ว่าอันนั้นคือดวงจันทร์ แต่ก็ยังชี้ขึ้นชี้ อย่างนี้เขาเรียกว่า มีเจตนา หลอกลวง ซึ่งก็เป็นได้ทั้งสองอย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง

ในแง่ที่เราทราบดีว่า ในกรณีที่ใช้ภาษาเหมือนนิ้วที่ชี้ไปยังดวงจันทร์ และดวงจันทร์นั้นไม่แน่ว่าจะเป็นสังขาร คือตัวแท้ตัวจริงของดวงจันทร์หรือไม่ เราก็จะต้องมีการสำรวจคนที่เป็นเจ้าของนิ้วที่ชี้ดวงจันทร์ด้วย ตอนนั้นก็จะต้องไปถึงอีกขั้นหนึ่ง คือ การที่จะต้องมาพิจารณาวิเคราะห์บุคคลผู้เป็นเจ้าของนิ้วที่ชี้ไปยังดวงจันทร์ว่าเป็นผู้ที่ไว้วางใจได้หรือไม่ ที่จะเชื่อถือว่าเป็นผู้ที่ชี้ดวงจันทร์

ระหว่างการใช้ภาษาเป็นสื่อ กับการมุ่งสู่ประสบการณ์ตรง จับจุดพลาดให้ถูก

เอาละ เพราะปัญหาเกี่ยวกับภาษามีมากมายในแง่ต่าง ๆ เช่นว่า ภาษามีขอบเขตจำกัดในการแสดงความจริงบ้าง บางทีกลายเป็นเครื่องมือในการหลอกลวงบ้าง เป็นต้น ก็เลยมีการพยายามที่จะแสดงความจริงให้คนเข้าถึงสัจธรรมโดยตรง ไม่ให้ต้องผ่านภาษา

คนที่พยายามไม่ใช้ภาษา โดยจะสื่อให้ถึงสัจธรรมโดยตรง ทำได้หรือไม่ ไม่ต้องใช้ภาษา เอ! พุดมาตั้งแต่ต้นว่า ต้องใช้ภาษา จึงพูดกันรู้เรื่อง ก็เท่ากับบอกอยู่แล้วว่า ถ้าไม่ใช้ภาษาก็พูดกันไม่ได้ แล้วถ้าไม่ใช้ภาษาจะสื่อสัจธรรมโดยตรงได้อย่างไร อันนี้ก็ เป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณา หรืออาจจะมีคำพูดเพิ่มเติมมาว่า สื่อให้เข้าถึงความจริงโดยตรงโดยไม่ผ่านภาษา หากใช้ภาษาก็ใช้ให้น้อยที่สุด

อันนี้อาตมาจะยกตัวอย่าง ท่านทั้งหลายคงรู้จักชาмуไร ชาмуไรเป็นนักรบญี่ปุ่นใช้ดาบ แล้วหลายคนคงเคยได้ยินคำว่า นิกายเซ็น นิกายเซ็น เป็นพระพุทธรศาสนานิกายหนึ่ง ที่นับถือกันมากในประเทศญี่ปุ่น เป็นนิกายที่เน้นสมาธิ มีอาจารย์เซ็นที่มีชื่อเสียงหลายท่าน

วันหนึ่ง ขณะที่พระอาจารย์เซ็นท่านหนึ่ง นั่งอยู่ในกระท่อมที่ไผ่ป่า ชาмуไรผู้หนึ่งคิดถึงพระอาจารย์ มีความสงสัย

เกี่ยวกับเรื่องธรรมะเกี่ยวกับความเข้าใจโลกและชีวิต ก็อยากถามความจริงจากพระอาจารย์เซ็นนี้ พอดีอากาศหนาวจัดเหลือเกิน หิมะก็ตก แต่ความอยากรู้ ทำให้บุกป่าฝ่าหิมะไปท่ามกลางความหนาวเย็น จนกระทั่งถึงกระท่อมของอาจารย์เซ็น พอไปถึงแล้ว แกกัตัวลั่นนังก ๆ อยู่ แล้วแกก็เคาะประตู

ฝ่ายพระอาจารย์เซ็นได้ยินคนมาเคาะประตู ก็มาเปิดประตู พอเปิดประตูออกไปก็พบชามุไรกำลังหนาวตัวลั่นอยู่ ยังไม่ทันเชิญเข้ามาข้างใน ก็ถามว่ามายังไง ต้องการอะไร ชามุไรกำลังอยากรู้ความจริงก็พูดออกไป

“อยากจะถามท่านว่า นรกคืออย่างไร อยากจะรู้จักนรกว่าเป็นอย่างไร”

พระอาจารย์พอได้ยินดังนั้น ก็ดึงประตูปิดปัง พอดึงประตูปิดปัง ชามุไรนี้แกก็โกรธ เอ! เรานี้ต้องการจะมาถามธรรมะหาความรู้ ความเข้าใจโลกและชีวิต แต่อาจารย์กลับไม่ต้อนรับเลย ปิดประตูใส่อย่างนี้ แสดงความไม่พอใจ แกกัโกรธเลย พอโกรธขึ้นมา ยังไม่ทันคิดว่าจะทำอย่างไรดี กำลังโกรธอยู่ พระอาจารย์ก็เปิดประตูออกมา แกกัต่อว่า “ทำไมอาจารย์ทำอย่างนี้เล่า ผมถามหาความรู้ อาจารย์ไม่น่าจะทำกับผมอย่างนี้ ปิดประตูใส่ผมได้หรือ ไม่มีมารยาทเลย”

อาจารย์ก็บอกว่า “นั่นแหละนรกละ”

พออาจารย์บอกว่า นั่นแหละนรกละ ชามุไรคนนี้เป็นคนมีปัญญาที่เข้าใจ นึกขึ้นได้เลย อ้อ! สภาพจิตของเราขณะนี้

ที่มันโกรธอย่างนี้แหละคือนรก พอเข้าใจอย่างนี้แล้ว ก็รู้ว่า พระอาจารย์ได้สอนด้วยวิธีที่ทำให้ใช้ประสบการณ์ตรงก็เลยก้มลงกราบ พอก้มลงกราบพระอาจารย์ก็บอกว่า “นี่แหละสวรรค์” เพราะตอนนั้นใจแกล็ดแล้ว แกมีความอึดเอิบใจ

ก็เป็นอันว่า ซามูไรคนนี้ ได้รับการสั่งสอนจากท่าน อาจารย์ให้รู้จักนรกสวรรค์ โดยวิธีที่สั้นที่สุดชนิดเดียว และไม่ต้องใช้คำพูดเลย อันนี้เป็นวิธีที่เสนานิยมใช้ ซึ่งเป็นวิธีทำให้เข้าถึงความจริงโดยประสบการณ์ตรง

นี่ก็เป็นลักษณะหนึ่งที่ว่า เราควรใช้ภาษาให้น้อยที่สุดโดยให้ผู้ที่เราสื่อกับเขานั้นเข้าถึง หรือสัมผัสตัวความจริง หรือสิ่งนั้นด้วยตนเอง เหมือนอย่างที่ยกตัวอย่างว่า ถ้าใครจะมาถามว่ารสหวานของมะม่วงเขียวเสวยเป็นอย่างไร แทนที่เราจะมานั่งบรรยายพูดให้ยืดยาว เราก็บอก โน่น! มะม่วงเขียวเสวยอยู่นั้น คุณเอามาติดมา แล้วเอามันไปปอกกิน ถ้าอย่างนี้ เขาก็จะได้รับความรู้จากประสบการณ์ตรง เขาก็รู้ทันทีว่ารสมะม่วงเขียวเสวยเป็นอย่างไร ไม่ต้องใช้ถ้อยคำบรรยาย และไม่ต้องใช้การคิดหาเหตุผลโดยวิธีตรรกะ

อันนี้ก็ป็นวิธีหนึ่งในการสื่อความจริง แต่มันก็เป็นเพียงวิธีหนึ่ง เพราะว่ามันไม่สามารถใช้ได้ในทุกกรณี แต่เราจะต้องตระหนักไว้ในใจว่ามันเป็นวิธีที่ดีที่ควรจะได้เอามาเป็นแบบอย่าง หรือเป็นตัวอย่างในการที่จะมาสื่อความจริงกันด้วย เราจะได้มีทางออกหรือกลวิธีในการที่จะถ่ายทอดแสดงความจริงได้มากขึ้น

หรือแม้จะใช้ภาษาก็เป็นการใช้ภาษาอย่างมีประสิทธิภาพมาก เพราะไม่ใช่เขาไม่ใช่ภาษา เขาใช้ภาษาถ่ายทอด อย่างอาจารย์ เซ็นกับซามูไร เขาต้องพูดถึงคำว่า นรก หรือคำว่า สวรรค์ อะไรต่าง ๆ เหล่านี้ แต่เป็นการใช้ภาษาที่มันโยงเข้าหาประสบการณ์ตรง หรือการใช้สัมผัสกับสิ่งนั้น วิธีที่ใกล้เคียงกันกับวิธีปฏิบัตินี้ก็ยังมีอีก เช่น ให้อุการกระทำของเราเลย ดูที่การกระทำว่าเป็นความจริงอย่างไร เราก็ไม่ต้องมานั่งพูดอธิบายกัน

วิธีต่อไปก็คือ ไม่ใช่ทำให้ดู แต่ให้เขาลงมือทำ เมื่อให้เขาลงมือทำสิ่งนั้นไปแล้ว ก็ทำให้เขามีโอกาสที่จะประสบ หรือได้สัมผัสประสบการณ์นั่นเอง วิธีที่ให้ลงมือทำในกรณีนี้ ไม่เหมือนกับวิธีของอาจารย์เซ็น ที่ว่าอาจารย์เซ็นนั้นให้ได้สัมผัสกับประสบการณ์นั้นโดยตรง แต่วิธีนี้เป็นการทำเพื่อไปเจอสิ่งนั้นอีกที เช่น ถ้าต้องการที่จะรู้รสของสมาธิ ก็ให้ไปนั่งปฏิบัติ นั่งปฏิบัติไปจนกระทั่งถึงขั้นที่ได้รับผล แล้วไปเป็นประสบการณ์โดยตรง นั่นอีกทีหนึ่งเหมือนกับจะไปให้ถึงทีหนึ่ง ก็เดินไปจนถึงทีนั้น อันนี้เป็นวิธีที่สอง

ต่อไปวิธีที่สาม คือ ให้อุผลปฏิบัติ คือผลที่ออกมาเป็นเครื่องพิสูจน์ถึงสิ่งนั้น พิสูจน์ว่าสังคมเป็นอย่างไร ก็ดูจากผลที่มันออกมา ผลออกมาอย่างนี้แสดงว่าตัวสิ่งนั้นก็จริงใช่ไหม ถ้าไม่จริงมันไม่ออกผลปฏิบัติอย่างนี้ได้ อันนี้ก็ดูที่ตรวจสอบพิสูจน์ด้วยผลที่ออกมาจากนั้น ก็เท่ากับว่าผลปฏิบัตินี้เป็นตัวบ่งชี้สังคมที่คนนั้นได้เข้าถึงแล้ว

แต่อย่างไรก็ตาม ทั้งหมดนี้ก็ยังมียุจุดอ่อนอยู่ ทุกอย่างที่เราพูดถึงนี้มีข้อดี แต่ก็ยังมีจุดอ่อนได้ ซึ่งเราก็จะต้องรู้ให้ครบถ้วน วิธีการเหล่านี้มีจุดอ่อน ยังไม่ปลอดภัย หรือแน่นอนที่จะเข้าถึงสัจธรรมอย่างไร อาตมาได้พูดไปทีหนึ่งแล้วว่า เรื่องประสบการณ์ตรงนั้น บางทีเราไปมองเห็นบางแง่บางส่วน แล้วสรุปเป็นภาพรวมของสิ่งนั้นก็ผิดพลาดไป นั่นก็ประการหนึ่ง อีกอย่างหนึ่งก็คือ โยงประสบการณ์นั้นไปหาสัญญาที่ผิด โยงไปหา concept ที่ผิด เช่น กระทบตื่นตูม ที่ว่าได้ยินเสียงมะตูมหล่นลงบนใบตาล แล้วคิดว่าโลกแตก ก็เลยผิดพลาดไป

นอกจากนั้น ยังมีอะไรอีกบ้าง ก็คือ หนึ่ง ที่บอกให้ดูโดยตรงจากการกระทำ การกระทำนั้นเองยังหลอกกันได้ เช่น เล่นกล เป็นต้น ฉะนั้น จึงยังไม่ปลอดภัยโดยสมบูรณ์ การเล่นกลยังมีอยู่ การกระทำโดยตรงก็เล่นกลได้ สอง ในการวินิจฉัยประสบการณ์ตรงนั้น เราก็ต้องอาศัย concept หรืออาศัยประสบการณ์ที่มีอยู่แล้วเหมือนกัน เช่นเราจะพูดถึงคำว่า พระอรหันต์ เราบอกว่าเราจะพิสูจน์ด้วยประสบการณ์ตรง แต่เราก็ต้องมี concept เกี่ยวกับพระอรหันต์อยู่ก่อน ก่อนที่จะวินิจฉัยว่า เอ้อ! คนนี้เราคิดว่าเป็นพระอรหันต์ เรามี concept อย่างไร เช่น เราไปเห็นท่านผู้หนึ่งมีลักษณะสงบเหลือเกิน มีความสงบเรียบร้อย เหมือนเป็นคนไม่มีกิเลสอะไรต่าง ๆ เหล่านี้ เราคิดว่าท่านผู้นี้เป็นพระอรหันต์ เพราะว่าเรามี concept ว่าพระอรหันต์นั้นคือ บุคคลที่สงบ บริสุทธิ์ ไม่มีกิเลส แต่บางคนไม่มองอย่างนี้

สมมติไปเห็นพระองค์หนึ่ง คนเชื่อถือกันนิยมกันว่าเป็นพระที่มีฤทธิ์ทำอะไรต่ออะไรได้แปลกประหลาดอัศจรรย์ นึกถึงความมีฤทธิ์แล้วก็นึกว่าพระองค์นี้เป็นพระอรหันต์ ในกรณีนี้ก็คือเขามี concept ของพระอรหันต์ว่าเป็นผู้มีฤทธิ์ ก็เลยทำให้เขาเข้าใจว่าผู้ที่มีฤทธิ์นั้นเป็นพระอรหันต์ หรือบางคนเคยมี concept ในพระอรหันต์ว่า คือ คนที่เฉยเหมือนไม่เอาเรื่องเอาราวอะไรอะไรจะเกิดขึ้นก็ไม่ว่าอะไร เฉยหมด พอไปเห็นพระหรือใครที่มีลักษณะเฉยอย่างนี้ ก็เลยนึกว่าผู้นี้เป็นพระอรหันต์

การวินิจฉัยของเขานั้น แม้แต่เอาจากประสบการณ์ตรง คือมองเห็นบุคคลผู้นั้นเป็นอยู่อย่างนี้ แสดงอาการและมีพฤติกรรมอย่างนี้ แต่เขาต้องเชื่อมโยงกับตัว concept ที่มีอยู่ ฉะนั้น ถ้าหากว่า concept นั้นไม่สมบูรณ์ ผิดพลาด การวินิจฉัยนั้นก็ผิดไปด้วย เพราะฉะนั้น ประสบการณ์ในที่นี้ ก็ไม่สามารถจะให้ความหมายได้สมบูรณ์ เพราะเป็นการสรุปตีคลุมออกไปจาก concept ที่ไม่เด็ดขาด ก็ผิดพลาดได้

ต่อไปการวินิจฉัยที่ว่าเมื่อครูนี ก็ยังต้องอาศัยตัวกำหนดอีกอย่างหนึ่ง คือ ความรู้แจ้งหรือความรู้แท้ของตัวบุคคลนั้นเอง ตัวเขาเองแม้จะได้ประสบการณ์บางอย่างก็อาจจะมีการวินิจฉัยผิด

ยกตัวอย่างเช่น มีพระเถระองค์หนึ่งเมื่อพันกว่าปีมาแล้ว เป็นพระอาจารย์ใหญ่ที่สอนความรู้ทางพระพุทธศาสนา สอนการปฏิบัติที่เรียกว่าวิปัสสนาแก่ลูกศิษย์ลูกหาจำนวนมาก มีคนนับถือมากมาย แล้วลูกศิษย์บางคนได้เป็นพระอรหันต์ ฝ่าย

อาจารย์ก็สำคัญตนเองว่า ฉันเป็นพระอรหันต์ ได้ฌาน ได้สมาบัติ แล้วในใจตัวเองก็สงบ ไม่รู้สึกว่ามีกิเลส มีความสุข ไม่มีความทุกข์อะไรเลย ท่านก็นึกว่าท่านเป็นพระอรหันต์แล้วมีลูกศิษย์รูปหนึ่งเป็นพระอรหันต์ ซึ่งเหนือกว่า คนที่เหนือกว่าจึงจะรู้คนที่ต่ำกว่า ลูกศิษย์รูปนี้เป็นพระอรหันต์รู้ว่าพระอาจารย์นี้ยังไม่ถึงขั้น ยังไม่เป็นพระอรหันต์ ก็เลยหาวิธีที่จะให้อาจารย์รู้สึกตัว

วันหนึ่งได้โอกาส ก็ทำให้พระอาจารย์ได้รู้สึกตัว โดยการที่ให้อาจารย์ได้เห็นช้างตัวใหญ่เข้ามาโดยฉับพลันทันทีชนิดตั้งตัวไม่ติด ความที่ว่าไม่มีโอกาสที่จะตั้งสติ ทำให้ตกใจ พอดตกใจก็ลุกขึ้นเตรียมจะวิ่งหนี พอจะวิ่งหนี ลูกศิษย์ก็กระตุกจี้รไว้ บอกพระอาจารย์ทำไมจะวิ่งซะแล้ว อาจารย์ได้ยืนปั๊บก็ได้สติ แล้วก็รู้ตัวทันทีว่าโธ่! นี่เราได้ผิดพลาดไป เรายังตกใจ พระอรหันต์จะไม่เป็นอย่างนี้ ก็เป็นอันรู้ตัวว่า เอ้อ! เรายังไม่สำเร็จเป็นพระอรหันต์

โดยนัยนี้ การมีประสบการณ์ตรงบางทีก็ยังไม่หลุดตัวเองได้ เพราะเป็นการวินิจฉัยที่เกิดจากความรู้ที่ไม่ถ่องแท้เพียงพอ ฉะนั้นจึงมีหลายชั้นเหลือเกินที่จะวินิจฉัย ในการที่จะเข้าถึงความจริง

นอกจากนี้แล้ว ต่อไปอีก ลึกซึ้งลงไป ซึ่งเป็นมูลเหตุของความผิดพลาด ก็คือตัวสภาพอวิชชาที่อยู่ในตัวคนนั่นเอง เป็นฐานของความผิด ในการที่จะนำมาสู่การสื่อภาษาผิดพลาด ด้วยการวินิจฉัย concept อะไรต่าง ๆ ผิดพลาด สิ่งที่อยู่เบื้องหลังการใช้ภาษาเป็นสื่อ ก็คืออวิชชาในตัวคน

อริชชาในตัวคนนี่คืออะไร คือการไม่รู้จักวิเคราะห์ของตนเอง ตนเองไม่รู้จักวิเคราะห์ความจริง ก็ทำให้ไปมองเพียงแง่หนึ่งด้านหนึ่งของเรื่องนั้นๆ หรือมองสิ่งนั้นๆ ผิดเพี้ยน แล้วก็ตีคลุมไป อันนี้ก็เป็นเรื่องของการไม่รู้จักวิเคราะห์

เพราะฉะนั้น สิ่งหนึ่งที่จะต้องฝึกหัด ก็คือความคิดของคนที่ว่าจะต้องมีการวิเคราะห์ข้อมูลและข้อเท็จจริงต่างๆ ในการที่จะเข้าถึงความจริง นิสัยของจิตในการที่จะวิเคราะห์สิ่งต่างๆ นั้นเป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องปลูกฝัง มิฉะนั้น คนเราจะถูกชักพาให้หลงไปโดยประสบการณ์หรือข้อมูลที่เข้ามาได้ง่าย เราได้ประสบการณ์ เราไม่วิเคราะห์ แล้วเราหลงผิด ได้ข้อมูลมาไม่วิเคราะห์ ไม่สืบค้น ก็หลงผิดได้ บางทีก็เกิดจากความหลงยึดติดของตัวเอง เช่น หลงยึดติดในบางอย่าง ในส่วนดีของสิ่งนั้น พอเรายึดในส่วนดีของสิ่งนั้นแล้ว เราจะมองข้ามในส่วนที่ผิดพลาดไป แล้วก็ตีคลุมเอาส่วนดีนั้นเป็นภาพรวมของสิ่งนั้น ก็เลยกลายเป็นว่าเราผิดพลาดไป หรือสิ่งร้ายก็เหมือนกัน มองเห็นสิ่งร้ายส่วนหนึ่ง แล้วก็ตีคลุมเป็นสิ่งนั้นร้ายไปหมด

ในขั้นสุดท้าย ความงมงายเล็กๆ ที่อยู่ในพื้นใจซึ่งยังไม่ได้แก้ไข ความงมงายนี้แสดงออกแม้แต่ในสิ่งที่เรียกว่าวิทยาศาสตร์ วิทยาศาสตร์นี้เป็นวิชาการที่เราบอกว่า มีความไม่งมงาย แล้วก็ให้มีทัศนคติที่เป็นวิทยาศาสตร์ต่อสิ่งต่างๆ แต่ปรากฏว่า บางทีคนไม่ใช้วิธีวิทยาศาสตร์กับสิ่งที่เรียกว่าวิทยาศาสตร์ การไม่ใช้วิธีวิทยาศาสตร์กับสิ่งที่เรียกว่าวิทยาศาสตร์นี้ จึงได้เกิดเป็นปัญหาขึ้นมา

เพราะฉะนั้น ปัจจุบันนี้คนเริ่มรู้สึกตัว โดยเฉพาะในหมู่นักวิชาการบางกลุ่ม เรื่องนี้เป็นความเจริญทางวิชาการอีกระดับหนึ่ง ซึ่งสัมพันธ์กับปัญหาของโลกที่เกิดจากการพัฒนาอุตสาหกรรม เป็นต้น ที่ทำให้เกิดสภาพแวดล้อมเสีย ธรรมชาติเป็นพิษเป็นภัยในปัจจุบันนี้ เมื่อประสบปัญหาแล้ว เขาก็สืบค้นหา สาเหตุอย่างหนึ่งก็คือ ความมั่งงายในวิทยาศาสตร์ได้สร้างปัญหานี้ขึ้น

มั่งงายในวิทยาศาสตร์ ย่อมไม่ลู่ถึงวิทยาศาสตร์

ในยุคที่ผ่านมา คนคิดว่าวิทยาศาสตร์จะทำให้เราทำอะไรได้ทุกอย่าง จะเอาชนะธรรมชาติได้ มีความเป็นอยู่สุขสมบูรณ์ สร้างสรรค์ขึ้นมาบนดิน แต่นั่นเป็นเพียงความหลงใหลหรือมั่งงายในวิทยาศาสตร์ เวลานี้คนก็ตื่นรู้ตามฟังมากขึ้นว่า พิษภัยมากมายเกิดแก่มนุษย์จากวิทยาศาสตร์ โดยเฉพาะผ่านทางเทคโนโลยี นี้ก็แง่หนึ่ง

อีกแง่หนึ่ง วิทยาศาสตร์แห่งความไม่มั่งงาย แต่ปรากฏว่าคนมีความมั่งงายในวิทยาศาสตร์ คือคนไม่ได้ใช้วิธีวิทยาศาสตร์กับสิ่งที่เรียกว่า วิทยาศาสตร์ โดยเฉพาะคนทั่วไปจำนวนมากจะมีความมั่งงายในวิทยาศาสตร์มาก โดยหลงเข้าใจว่าวิทยาศาสตร์สามารถให้หรือตอบความจริงเกี่ยวกับทุกสิ่งทุกอย่างได้ นี่เป็นอีกข้อหนึ่งของความผิดพลาด

ปัจจุบันนี้ คนรู้สึกตัวกันมากขึ้นว่า สิ่งที่เราเรียกว่า วิทยาศาสตร์นั้น ไม่สามารถให้คำตอบเกี่ยวกับความจริงทุกสิ่งทุกอย่างได้หมด โดยเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับมนุษย์นี้หลายอย่างที่วิทยาศาสตร์ตอบไม่ได้ จึงไม่สามารถทำให้มนุษย์เข้าถึงความจริง อันนี้เป็นแง่ที่หนึ่งที่ว่า วิทยาศาสตร์เองมีขอบเขตจำกัด ถ้าใครไปยึดว่าวิทยาศาสตร์จะให้ความจริงทุกสิ่งทุกอย่างได้ คนเราเรียกว่ามี scientism คือความหลงยึดติดในวิทยาศาสตร์ หรือ ความมกมายในวิทยาศาสตร์อย่างหนึ่ง

อีกอย่างหนึ่งก็คือ การที่คนทั่วไปที่เป็นชาวบ้าน พอเขาบอกว่าวิทยาศาสตร์ว่าอย่างนี้ นักวิทยาศาสตร์ว่าอย่างนี้ก็ไม่เคยวิเคราะห์วิจัย เอาแต่เพียงว่านี่วิทยาศาสตร์บอก ก็เชื่อไปเลย อันนี้ก็นำไปสู่ความเข้าใจผิดมากเพราะวิทยาศาสตร์นั้นก็มีการเจริญก้าวหน้าเป็นขั้นตอน มีการค้นคว้าหาความจริงและพิสูจน์กันเรื่อยไป เมื่อพิสูจน์หาความจริงไปได้แค่นี้ เราก็บอกว่า เดียวนี้ค้นได้แค่นี้ แต่คนจำนวนมากจะคิดว่าความรู้ที่วิทยาศาสตร์บอกไว้ คือความจริงที่สมบูรณ์ ต่อมาปรากฏว่าวิทยาศาสตร์เจริญก้าวหน้าไปอีก ก็ค้นได้ว่าสิ่งที่เคยคิดว่าจริงนั้นไม่จริง วิทยาศาสตร์ได้เปลี่ยนแปลงความรู้ความเข้าใจไปเรื่อย ๆ

ปัจจุบันนี้เราได้เห็นกันมากมายว่า สิ่งที่ยึดหนึ่งเข้าใจว่าเป็นความจริง แล้วต่อมาก็รู้ว่ามันไม่จริงอย่างนั้น แต่คนส่วนมากหาได้มีท่าทีวิทยาศาสตร์ต่อวิทยาศาสตร์ไม่ พอบอกว่าเป็นวิทยาศาสตร์หรือนักวิทยาศาสตร์ก็เชื่อกันทันที จึงเป็นความหลง

งมกายอย่างหนึ่ง ที่แท้ก็คือการที่จิตใจของคนนั้นยังมีความหลงมกกายอยู่ในตัวนั่นเอง

เพราะฉะนั้น ไม่ว่าจะเขาจะอยู่ในยุควิทยาศาสตร์ หรือมีวิทยาการในด้านวิทยาศาสตร์อย่างไร เขาก็ไปไม่พ้นจากสภาพนี้ สิ่งที่จะต้องแก้ที่แท้จริงก็คือ ในพื้นจิตใจของเขา ที่จะต้องสร้างทัศนคติที่เป็นวิทยาศาสตร์อย่างแท้จริงขึ้นมา แล้วก็ไม่หลงมกกาย แม้แต่ในวิทยาศาสตร์นั้น

อีกอย่างหนึ่งก็คือ เรื่องความตื่นเต้นในภาษา เรื่องภาษาก็เป็นอุปสรรคอีกอย่างหนึ่งในการเข้าถึงสังขธรรม หรือการสืบทอดสังขธรรม อันนี้คือความตื่นเต้นในรสนภาษา บางที่เราตื่นเต้นในรสนภาษาจนกระทั่งเกิดความรู้สึกอัศจรรย์ นึกว่า โอ้! สิ่งนี้จะต้องเป็นจริง แต่ความจริงนั้นเป็นความตื่นเต้นเท่านั้นเอง เหมือนอย่างการกล่าวอ้างคำคมที่คนยกมาอ้าง แล้วก็นึกว่า คนนี้เก่งต้องพูดจริงแน่ๆ แต่ที่แท้ไม่ได้วิเคราะห์เขาเลยว่าพูดจริง หรือเพียงเอาคำคมนั้นมาใช้อ้าง ความตื่นเต้นในรสนของภาษานำพาชักจูงตนเองให้ไขว้เขวไป

ฐานที่แท้ของการแก้ความผิดพลาด

อย่างไรก็ตาม ทั้งหมดที่ว่ามานี้ จุดที่จะต้องแก้ไขเพื่อไม่ให้คนมีทางผิดพลาด สิ่งนั้นก็คือการรู้จักคิดนั่นเอง

การรู้จักคิดรู้จักพิจารณาการวิเคราะห์สืบค้นสิ่งต่างๆ วิธีหนึ่ง คือ การรู้จักใช้คำถาม การใช้คำถามเป็นวิธีหนึ่งที่ทำให้ความคิดเดิน เช่น เมื่อเจออะไร ก็ถามว่า คืออะไร เป็นอย่างไร เป็นมาได้อย่างไร ทำไมจึงเป็นอย่างนี้ ที่เป็นอย่างนั้นมันเชื่อมโยงหรือสัมพันธ์กับสิ่งอื่นอย่างไร เมื่อเป็นมาอย่างนี้แล้วจะมีผลเกิดขึ้นอย่างไร มีแง่ดีแง่เสียอย่างไร

วิธีตั้งคำถามในลักษณะเช่นนี้เป็นทางของการสืบค้นหาความรู้เป็นนักวิเคราะห์ เป็นการรู้จักคิดอย่างหนึ่ง วิธีการอย่างนี้ทางพระท่านเรียกว่า ‘โยนิโสมนสิการ’ รวมทั้งหมดในการที่จะแก้ไขปัญหาเรื่องนี้ เพื่อให้การสื่อสารไม่เป็นอุปสรรคในการปิดกั้นการเข้าถึงสังคม แต่ให้เป็นตัวเอื้อที่จะพาเข้าสู่สังคมก็คือ การมีโยนิโสมนสิการนั่นเอง

อีกแง่หนึ่งก็คือว่า ในเวลาที่เรามีปัญหาเกี่ยวกับเรื่องการสื่อสารต่างๆ ที่เข้ามาแล้ว ที่ทำให้เกิดความหลงผิด แม้กระทั่งได้เจอประสบการณ์จริงแล้ว ก็ยังมีการวินิจฉัยผิดได้อีก

พอถึงตอนนี้ ที่เราบอกว่าภาษาไม่สื่อความจริง แต่เราบอกว่าต้องประสบการณ์ถึงจะจริง เสร็จแล้วพอพูดไปพูดมาเราก็เห็นว่า การที่จะเอาประสบการณ์ตรงเป็นตัวตัดสิน บางครั้งก็เป็นปัญหา ไม่แน่ว่าจะทำให้เข้าถึงความจริงหรือไม่ พอถึงจุดนี้ก็กลายเป็นว่าภาษากลับมาช่วยอีก ตอนแรกเราบอกว่าภาษาบกพร่อง แล้วเราจะอาศัยประสบการณ์ตรงมาแก้ ต่อมาปรากฏว่าประสบการณ์ตรงนี้บกพร่อง ตอนนี้เราจะกลับเอาภาษามาแก้

การที่จะแก้ความหลงผิดจากประสบการณ์ตรงได้ ก็ด้วยภาษาอีกนั่นแหละ ภาษาที่สื่อ เช่น จากคนที่รู้และเข้าถึงความจริงแล้วมีสติปัญญามากกว่า คนเหล่านั้นก็จะมาใช้ภาษานี้แหละในการที่จะมาแก้ไขความเข้าใจของคนที่ยังหลงผิดในประสบการณ์ตรง ทำให้เขาเดินหน้าต่อไปได้ ทำให้เขาเห็นทิศทางเดินที่จะก้าวหน้าต่อไป ที่ออกจากความหลงผิดในการที่เข้าใจประสบการณ์ตรงผิดนั้น

เพราะฉะนั้น ภาษาจึงกลับมามีประโยชน์อีกชั้นหนึ่งในการที่จะช่วยพาให้เข้าถึงความจริง หรือสังขารมได้ ในกรณีที่ว่าประสบการณ์ตรงนั้น ทำให้เกิดความผิดพลาด เพราะฉะนั้นภาษากลับมาเป็นตัวสื่อแก้ไข

คราวนี้เราจะเห็นความมวนวนกลับไปกลับมา แต่เราจะเห็นประโยชน์ของภาษาเพิ่มขึ้นว่าภาษานี้มันดีอย่างไร แม้แต่ประสบการณ์ตรง บางทีก็กลับสู้ภาษาไม่ได้ ในแง่ที่ว่าภาษากลับมาช่วยแก้ไขความหลงผิดที่เกิดจากประสบการณ์ตรงอย่างที่ว่ามาแล้ว ทำให้หลุดออกจากประสบการณ์ตรงที่ผิด เดินหน้าต่อไปเพื่อพบประสบการณ์ที่แท้จริง

เป็นอันว่าเท่าที่พูดมา จะเห็นว่าภาษานั้นสื่อสังขารมโดยตรงไม่ได้ เรายอมรับแล้ว แต่ภาษาก็สื่อเพื่อให้เข้าถึงสังขารมได้ โดยมีข้อแม้ว่าจะต้องใช้โดยรู้จักปฏิบัติต่อภาษาให้ถูกต้อง ถ้าเราปฏิบัติต่อภาษาผิด มันก็ไม่ช่วยให้เข้าถึงสังขารมได้ จึงต้องมีการระมัดระวังการใช้ภาษา เพื่อจะไม่ให้ภาษาพาคนให้หลงทาง

มากยิ่งขึ้น ไม่ให้ภาษาเป็นสื่อในการหลอกลวงเป็นต้น ไม่ว่าจะเป็นการหลอกลวงโดยเจตนาหรือการหลอกลวงโดยความหลงผิดไปเองก็ตาม

ตอนนี้จะพูดถึงวิธีปฏิบัติต่อภาษา คือในการปฏิบัติต่อเรื่องภาษาเพื่อสื่อให้ถึงความจริงนี้ จะขอแยกแ่งที่หนึ่งคือ ผู้ใช้ภาษาเป็นสื่อหรือฝ่ายผู้พูด ผู้พูดหรือผู้ใช้ภาษาเป็นสื่อจะปฏิบัติอย่างไรในการที่จะให้ภาษาเป็นสื่อเพื่อให้เข้าถึงความจริง ไม่ให้หลงผิด

สำหรับผู้ที่ใช้ภาษาเป็นสื่อหรือผู้พูดนั้น ประการที่หนึ่งก็คือ พื้นฐานในตนเอง รากฐานหรือพื้นในตนเองก็คือ จะต้องมีความซื่อสัตย์ มีความรับผิดชอบในการใช้ภาษา ซึ่งหมายถึงความจริงใจต่อสังคมนั้น และความจริงใจต่อผู้ฟังด้วย อันนี้เป็นพื้นฐานสำคัญในเบื้องต้น

ก่อนที่เราจะก้าวไปสู่การใช้ภาษา เราต้องมีความจริงใจตั้งแต่ต้น ถ้าผู้นั้นไม่รู้สังคมที่กำลังจะเอามาพูด สิ่งที่เขาพูดก็ไม่ใช้สังคมตั้งแต่เบื้องต้นแล้ว บอกว่าเรากำลังพูดความจริงแต่ที่จริงสิ่งนั้นไม่จริงเพราะเขาไม่รู้ เพราะฉะนั้น มันก็ไม่สามารถจะนำไปสู่ความจริงได้ เพราะเป็นความเท็จตั้งแต่ต้นแล้ว ก็เท่ากับว่าเป็นความหลอกลวงในขั้นที่หนึ่ง

ที่นี้ ต่อไป ในสิ่งธรรมดาสามัญที่เขาไม่รู้ก็ยังไม่รู้คือ คนที่ไม่ซื่อสัตย์ ใช้ภาษาหลอกลวง ก็เอาสิ่งธรรมดาที่ตัวไม่รู้ก็บอกว่ารู้ เมื่อสิ่งธรรมดาที่ตัวยังไม่รู้ก็ยังไม่รู้ก็ยังไม่รู้ แล้วจะให้เชื่อ

ได้อย่างไรว่าเขาจะบอกสังขธรรมได้ สังขธรรมที่เขาพยายามจะบอกจะเป็นจริงได้อย่างไร นี่ก็เป็นปัญหาต่างๆ ที่จะต้องแก้ไข ซึ่งทำให้เราจะต้องกำชับคนผู้แสดงหรือสื่อภาษาให้มีความซื่อสัตย์จริงใจ และถ้าเป็นไปได้ต่อไปก็คือ มีความปรารถนาดีต่อผู้ฟัง

ความปรารถนาดีต่อผู้ฟังก็คือต้องการให้เขามีความรู้ไม่ต้องการความปรารถนาดีที่หลอกลวง หรือไม่ทำเพียงเพื่อแสดงความยิ่งใหญ่ของตัวเอง หรืออวดตัวเป็นต้น เพราะคนบางทีก็อาจจะใช้ภาษาเป็นสื่อเพื่อแสดงตัวให้เห็นว่าเก่งเท่านั้น ถ้าประกอบด้วยความซื่อสัตย์จริงใจ ประการหนึ่ง มีความปรารถนาดีต่อผู้ฟังอีกประการหนึ่ง ก็เป็นพื้นใจสำคัญที่จะนำเข้าสู่สังขธรรม

ที่นี่ ต่อจากการมีพื้นฐานในจิตใจของตัวเองแล้ว ในทางปฏิบัติ เมื่อใช้ภาษาเป็นสื่อก็ต้องใช้ concept หรือสัญญาต่างๆ ให้ตรงกับสิ่งที่ตนจะสื่อ และใช้ถ้อยคำให้สื่อโดยตรงถึง concept นั้นๆ ใ้ให้มันตรงกัน ซึ่งต้องเป็นการใช้อย่างระมัดระวัง เมื่อมีความรับผิดชอบแล้ว ก็จะดีขึ้นเป็นฐานสำคัญอีกอย่างหนึ่ง แต่ก็จะมีความได้เหมือนกันว่า บางทีเรามีถ้อยคำที่ใช้แล้ว มีความหมายไปคนละอย่าง

ขอยกตัวอย่าง มีนิทานเล่าว่า คนกรุงเทพฯ คนหนึ่งไปเมืองเหนือ พอถึงเวลาอาหาร เขาก็ให้ไปรับประทานอาหารด้วยกัน กำลังรับประทานอาหารอยู่ด้วยกันนั้น เจ้าของบ้านถามว่า รำไหม คนที่เป็นแขกถึง นี่กว่า เอาละซิ...นี่ยังงะเราแล้ว เรามาจากต่างถิ่นตัวคนเดียว จะไม่ทำตามก็ตกลงเตรียมลุกขึ้นมา ก็

ปรากฏว่าเข้าใจผิด คำว่า ‘รำ’ ของถีนั่นแปลว่า *อร่อย* เรื่องก็เท่านั้น

อีกตัวอย่างหนึ่ง ชายคนหนึ่งขึ้นรถโดยสารธรรมดาในต่างจังหวัด แล้วรถก็วิ่งมาๆ แกก็โบกมือให้รถรับ ที่นี้มีรถคันหนึ่งผ่านมา เขาก็ไม่หยุด คนบนรถตะโกนว่า ‘คันหลัง คันหลัง’ คนที่ยืนอยู่ข้างล่างก็ตะโกนไปด้วยความหงุดหงิดขัดเคืองว่า “คันหลังก็เกาสี” ว่าอย่างนั้น

นี่หมายความว่าอย่างไร ก็หมายความว่าเข้าใจไปคนละเรื่อง ความหมายของคนที่อยู่บนรถหมายความว่าให้รถคันต่อไป แต่คนข้างล่างเข้าใจไปว่า นายคนนั้นคันหลังของตัวที่เป็นอาการทางร่างกาย ก็เลยบอกว่า ให้เกาสี อะไรอย่างนี้เป็นต้น

เพราะฉะนั้น การใช้ภาษาเป็นสื่อ ถ้าหากว่าวิปริตในเรื่องอย่างนี้ ก็จะทำให้การสื่อความจริงคลาดเคลื่อน จึงต้องใช้ถ้อยคำให้ตรงกับ concept ที่แท้จริง หรือสัญญาที่จะสื่อไปถึงตัวประสบการณ์นั้นได้

ต่อจากนั้น การที่จะใช้ภาษาให้มีประสิทธิภาพ เพื่อจะสื่อให้คนอื่นได้เกิดความรู้ความเข้าใจ มีหลักที่เรียกว่า ความแตกฉาน ๔ ประการ ความแตกฉานนี้ ทางพระเรียก *ปฏิสัมมิทา* คือ ปัญญาแตกฉาน มี ๔ ประการ ได้แก่

ปฏิสัมมิทาประการที่หนึ่ง คือ *อัตถปฏิสัมมิทา* ความแตกฉานหรือปัญญาแตกฉานในความหมายหรือในเนื้อความที่ว่ามีความแตกฉานในความหมาย ก็หมายความว่า เมื่อพูดถึง

concept อะไร หรือตัวกำลังจะเอา concept อะไรขึ้นมาอธิบาย เอาเรื่องอะไรก็ตาม ศัพท์อะไรก็ตามเอามาอธิบาย ตัวเองเข้าใจ ความหมายของเรื่องนั้นอย่างดี แล้วสามารถขยายความมองเห็น รายละเอียดแง่มุมต่าง ๆ ชัดเจน

ข้อนี้ก็เป็นปัญหาอย่างหนึ่งในการศึกษาที่ว่า คนจำนวน ไม่น้อยที่วารู้จักสิ่งนั้น แต่มองเห็นผิวเผินคลุมเครือ ไม่เห็น เนื้อหาภายในชัดเจน เมื่อตัวเองก็เห็นไม่ชัด ก็ไม่สามารถจะ ขยายความออกไปให้คนฟังรู้อะไรต่ออะไรได้ละเอียดพิสดาร ได้ ไม่สามารถแสดงรายละเอียดหรือขยายความ ความมีปัญญา แดกฉานในเนื้อความ เนื้อหา และการขยายความหมายเป็นข้อ ที่หนึ่ง

ประการที่สอง คือ **ธัมมปฏิบัติสัมภิตา** หมายความว่า ใน เรื่องที่เป็นข้อความยืดยาว เนื้อหาสาระรายละเอียดมากมาย ต้องสามารถจับหลักจับประเด็นได้ ถึงแม้คนอื่นจะพูดมาตั้ง นาน อาจจะพูดมาตั้งครึ่งชั่วโมงหรือชั่วโมงหนึ่ง คนที่มีปัญญา แดกฉานในแง่ที่สองนี้ ฟังแล้วก็จับประเด็นได้ หรือเวลาจะพูด ให้คนอื่นฟัง ก็สามารถแสดงหลักออกมานิดเดียวให้คนอื่นจับได้ ตรงจุด

คนที่ไม่มีปัญญาแตกฉานในหลักอย่างนี้จะมีความพร่ำ สับสนในการที่จะอธิบาย ทำให้คนอื่นไม่สามารถจะเข้าใจอะไร ได้ดี เพราะฉะนั้น คนที่ทำหน้าที่ที่จะเอากาษามาใช้เป็นสื่อ จะ สอนเขา จะพูดอธิบาย บรรยายต่าง ๆ จะต้องมีข้อนี้ด้วย

หนึ่ง หลักการสั้น ๆ หรือศัพท์คำเดียว ตัวเองเห็นกว้างลึกชัดเจน ซึ่งจะทำให้สามารถอธิบายขยายความแจ่มแจ้งออกไปได้ จนกระทั่งคนเข้าใจเห็นชัด

สอง ถ้าเป็นเรื่องยาว ตัวเองมองเห็นภาพรวมจับจุดได้ ซึ่งจะทำให้สามารถสรุปรวมใจความสำคัญมาตั้งเป็นหลักให้คนอื่นได้ จับประเด็น วางประเด็นให้เขาได้

สังคมปัจจุบันนี้กำลังจะเป็นสังคมที่เราเรียกว่าสังคมยุคข่าวสารข้อมูล คือกำลังเข้าสู่ information age จะแปลว่า ยุคข่าวสารข้อมูล หรือ ยุคสารสนเทศ หรืออะไรต่างๆ แล้วแต่จะเรียกกันไป ในยุคนี้การที่จะปฏิบัติต่อภาษา การใช้ภาษาเป็นสิ่งเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่ง เราต้องเข้าใจถึงความสำคัญของเรื่องนี้ว่าเรากำลังเข้าสู่ยุคที่ภาษากำลังมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นยุคข่าวสารข้อมูล เราจะต้องมีตัวปัญญาแตกฉานในความหมายที่ทางพระว่า อุตตปฏิสัมภทา และจะต้องมีปัญญาแตกฉานในหลัก ที่เรียกว่า ธัมมปฏิสัมภทา

ต่อไปประการที่สาม **นิรุตติปฏิสัมภทา** แปลว่า ปัญญาแตกฉานในนิรุตติ นิรุตติ หรือนรุตติ ก็คือ เรื่องภาษาตัวเอง คือ ความชำนาญในการใช้ภาษา ตัวเองก็เข้าใจภาษาดีแล้วด้วย และสามารถเอามาใช้สื่อด้วย ยิ่งคนที่รู้ภาษามากๆ ก็ยิ่งได้เปรียบ นอกจากรู้ภาษาแล้ว จะต้องใช้ภาษาเป็น รู้จักนำภาษามาใช้ในการถ่ายทอดความคิดความเข้าใจได้ คนจำนวนมาก ทั้งๆ ที่ตัวมีความต้องการอะไรบางอย่าง มีความคิดบางอย่างดี ๆ แต่สื่อ

ถ่ายถอดไม่เป็นเลย เขียนก็ไม่ออก พูดก็ไม่ได้ คำพูดไม่สามารถทำให้คนอื่นเข้าใจชัดเจน

คนที่มีนิรุติปฏิบัติสัมภทา มีปัญญาแตกฉานในภาษาสามารถนำถ้อยคำต่างๆ มาเรียบเรียง มาจัด มาใช้ เอาคำที่เหมาะสมที่มันให้ความหมายกระทัดรัด รัดกุม หรือให้ความหมายเด่น ให้ความหมายกินใจ เอาคำเหล่านั้นมาใช้ พอใช้ได้ถูกต้อง คนก็เกิดความเข้าใจชัดเจนด้วย เกิดความพอใจด้วย เมื่อพอใจแล้ว ก็เกิดความสนใจและเลยต่อไปถึงความเชื่อ ศรัทธา อะไรๆ ต่อๆ ไป รวมทั้งอาจจะกระตุ้นเร้าให้เกิดความใฝ่ในการที่ค้นคว้าหาความรู้ในเรื่องนั้นๆ ต่อไป

เพราะฉะนั้น ความมีปัญญาแตกฉานในนิรุติ จึงเป็นสิ่งสำคัญประการที่สาม ถ้าขาดนิรุติแล้ว ยุคข่าวสารข้อมูลก็จะเป็นยุคที่บกพร่อง การสื่อภาษาให้เข้าถึงความจริงก็จะบกพร่องไปด้วย คนที่ขาดข้อนี้จะอยู่ในยุคนี้ไม่ได้ดี

ประการที่สี่ คือ **ปฏิภาณปฏิบัติสัมภทา** แปลว่า ปัญญาแตกฉานในความคิดทันการ ข้อนี้เป็นปัญญาในทางปฏิบัติ คนเรานี้มีความรู้ในเรื่องต่างๆ บางคนเรียนรู้อู่มากมายแต่ไม่สามารถใช้ความรู้เหล่านั้น ใช้ความรู้ไม่เป็น คือ มีปัญหาเกิดขึ้น มีเรื่องราวเกิดขึ้น ไม่สามารถเอาความรู้ที่มีอยู่มากมายนั้นมาเชื่อมโยงกันเป็นความรู้ความคิดใหม่ ที่ใช้ในกรณีนั้นเฉพาะเรื่อง เช่น แก้ปัญหานั้นได้

คนเราที่จะแก้ปัญหาได้จะต้องสร้างความรู้ขึ้นมาใหม่

สำหรับใช้ในกรณีนั้นโดยเฉพาะ แต่ความรู้ใหม่นั้นเกิดจากไหน ก็คือจากการที่เรามีความรู้เก่า แล้วเอาความรู้นั้นมาเชื่อมโยงกัน จับเอามาสัมพันธ์กันทำให้เกิดเป็นความรู้ใหม่ ใช้ได้ตรงกับ เหตุการณ์ ตรงกับสถานการณ์ ตรงกับเรื่อง แก้ปัญหาได้ อย่างนี้เรียกว่า ‘ความคิดทันการ’ เรื่องการตอบปัญหา การพิจารณา เรื่องราวต่าง ๆ การสร้างความเจริญก้าวหน้าทางวิชาการ ต้องมีความคิดทันการนี้ด้วย จึงจะใช้ได้ตรงกับเรื่องราว แก้ไขปัญหาต่อ เรื่องนั้นได้ชัดเจนแจ่มแจ้งและพัฒนาความรู้ขั้นต่อไป ตกลงว่ามีปัญญาแตกฉาน ๔ ประการ ที่เรียกว่า ปฏิสัมภิตา ๔ คือ

๑. ปัญญาแตกฉานในอรรถ คือเนื้อความและความหมาย ที่จะขยายออกไปได้เรียกว่า อรรถปฏิสัมภิตา

๒. ปัญญาแตกฉานในหลัก คือ ในตัวประเด็น หมายความว่าเรื่องราวมากมายพิสดารสามารถจับมาตั้งวางเป็นหลักเป็น ประเด็นได้เรียกว่า รัम्मปฏิสัมภิตา

๓. ปัญญาแตกฉานในภาษา ความสามารถเข้าใจในภาษา ในถ้อยคำสำนวน ไนรส เป็นต้น ที่เป็นเรื่องของภาษาชัดเจน สามารถเลือกมาใช้ให้ได้ผลมีประสิทธิภาพในการที่จะสร้างความรู้ความเข้าใจและความรู้สึกในการกระตุ้นแสดงอารมณ์ แสดงความต้องการของตนได้ ชักจูงผู้อื่นได้ เป็นต้น เรียกว่า นิรุติ-ปฏิสัมภิตา

๔. ปัญญาแตกฉานในความคิดทันการ เอาความรู้ ที่มีอยู่หรือได้รับถ่ายทอดมาเชื่อมโยงสัมพันธ์สร้างเป็นความรู้ความ

คิดใหม่ ใช้แก้ปัญหา และสร้างสรรค์สิ่งใหม่ได้ เรียกว่า ปฏิภาณ-
ปฏิสัมภทา

ครบถ้วนอย่างนี้ก็จะอยู่ในยุคข่าวสารข้อมูลได้เป็นอย่างดี
ดี การใช้ภาษาเป็นสื่อในการที่จะให้เข้าถึงสัจธรรมจะได้ผลดีเป็น
อย่างมากด้วย

เมื่อรู้จักใช้ ก็ประสานประโยชน์ได้
เมื่อปฏิบัติพอดี ก็เป็นคุณทั้งหมด

นอกจากนั้น ก็มีอีกแง่หนึ่ง ชั้นสุดท้ายสำหรับตัวบุคคลที่
เป็นผู้พูดเอง คือ การใช้ภาษาอย่างรู้เท่าทัน ไม่ยึดติด ตรงนี้เป็น
ตัวสำคัญ ซึ่งจะมีผลต่อตัวเองในทางจิตใจ ทำให้เกิดความปลอด
โปร่งใจ และเมื่อใจปลอดโปร่ง ปัญญา ก็จะแจ่มใสด้วย ช่วยใน
การที่จะใช้ภาษาต่อๆ ไป อย่างมีประสิทธิภาพ ใจของคนนั้น
จะต้องเป็นอิสระ ใจที่เป็นอิสระก็คือใจที่ใช้ภาษาอย่างรู้เท่าทัน
ท่านเรียกว่าไม่ยึดติด ใช้ไปตามไวยาหารโลก อย่างพระพุทธรเจ้าที่
ทรงมีลักษณะอย่างหนึ่งว่า ทรงรู้เท่าทันภาษา รู้ว่าสิ่งนี้เขาสมมติ
เรียกกันว่าอย่างนี้ ก็เข้าใจและใช้ไปตามสมมตินั้น แต่ไม่ติดใน
ภาษานั้น อันนี้ก็เป็นลักษณะสุดท้าย อาจจะยากสักนิด แต่เป็น
ลักษณะในขั้นสูงสุดที่เกี่ยวกับอสิรภาพของมนุษย์

ต่อไปแง่ที่สองคือ ฝ่ายผู้รับสื่อหรือผู้ฟังจะปฏิบัติอย่างไร
ผู้รับสื่อ หรือผู้ฟังนี้ ในการปฏิบัติต่อเรื่องภาษามี ๒ ชั้น

ขั้นที่ ๑ คือขั้นที่ยังต้องอาศัยภาษาเป็นสื่อ การที่เรายังอาศัยภาษาเป็นสื่อ นั้น มีความหมายรวมไปด้วยถึงการที่เรายังต้องอาศัยผู้อื่นในการเข้าถึงสังคม การที่เราจะฟังผู้อื่น เราสัมพันธ์กับผู้อื่น เราจะต้องใช้ปัญญาให้ดี ผู้อื่นก็มีทั้งข้อดี มีทั้งหลอกลวง มีทั้งผู้ที่รู้จริง มีทั้งผู้ที่หลงผิด มีทั้งผู้ที่ถ่ายทอดได้ดี มีทั้งผู้ถ่ายทอดไม่เป็น องค์ประกอบหรือปัจจัยฝ่ายผู้พูดก็ส่วนหนึ่ง แต่การที่จะได้ผลต้องอยู่ที่ฝ่ายตัวผู้ฟังด้วย ถ้าผู้พูดสื่อได้น้อย แต่ผู้ฟังมีประสิทธิภาพมาก ก็ยังได้ผลมากอยู่นั่นเอง

ฉะนั้น หลักการนี้ก็คือว่า ผู้ฟังจะต้องมีโยนิโสมนสิการ รู้จักใช้ปัญญา รู้จักคิดพิจารณาในสิ่งที่เป็นข้อมูลหรือสิ่งที่ตนได้รับมาฟังมา ในการที่จะปฏิบัติต่อภาษานั้น อย่างที่พูดมาทีหนึ่งแล้วว่า โยนิโสมนสิการ คือความคิดเป็น รู้จักวิเคราะห์ เช่น รู้จักถามว่า คืออะไร เป็นอย่างไร ทำไมเป็นอย่างนี้ มันจะทำให้เกิดผลอย่างไร สืบทอดกับเรื่องอย่างไร สัมพันธ์โยงกันอย่างไร มีข้อดีข้อเสียอย่างไร คนที่ถามอย่างนี้มากแล้วคิดค้นไปตามคำถามเหล่านี้ พยายามตอบคำถามเหล่านี้จะทำให้ปัญญาแก่กล้าขึ้นแล้วก็เป็นทางหนึ่งของการเข้าถึงสังคม

อย่างพระพุทธเจ้า ก่อนตรัสรู้พระองค์ก็ใช้วิธีนี้ถามตัวเอง เมื่อมีประสบการณ์ที่ควรรู้ ก็ตั้งเป็นคำถามขึ้นว่า ตัวนี้เกิดขึ้นจากอะไร เพราะอะไรอันนี้จึงมี พระองค์สืบค้นต่อไปก็จับได้ รู้ว่า เพราะอันนี้มี อันนี้จึงมีด้วย พอถึงตัวไหนก็ถามเพื่อสืบค้นตัวนั้นต่อไป แล้วอันนี้ละ มีขึ้นได้เพราะอะไร อะไรจึงทำให้อันนี้

มี สืบค้นต่อไป ก็ได้ตัวต่อไปสืบค้นเรื่อยไป จนกระทั่งตลอด หลักการคิดอย่างนี้ก็อยู่ในกระบวนการที่เรียกว่า โยนิโสมนสิการ คือ การรู้จักคิดพิจารณาโดยแยบคาย สืบค้นจนตลอดถึงต้นเค้า

ฉะนั้น ถ้ามองอะไรก็อย่ามองผิวเผิน ต้องสืบค้นให้ถึงต้นเค้าแล้วต่อไปคือ การรู้เท่าทันสมมติ หรือปรมาัตถ์ คือการรู้เท่าทันความจริงที่แบ่งเป็นระดับ หมายความว่า ความจริงก็แบ่งเป็นระดับต่าง ๆ โดยหลักใหญ่ก็มีสองระดับ

อย่างภาษาทางวิทยาศาสตร์ ถ้าเราพูดว่า ‘น้ำ’ มันก็คือความจริงระดับหนึ่ง แต่ความจริงระดับนี้ในแง่วิทยาศาสตร์ ยังไม่ถึงความจริงแท้ ก็ยังต้องสืบค้นลึกลงไปอีก

วิทยาศาสตร์บอกว่า H_2O ไฮโดรเจน ๒ อะตอม ออกซิเจน ๑ อะตอม เป็น H_2O นี่คือน้ำ ก็ทำให้เข้าใจความจริงมากขึ้น พอพูดว่า H_2O ผู้ที่เรียนวิทยาศาสตร์ก็รู้และมองความจริงลึกลงไปอีกระดับหนึ่ง จะไม่มองแค่น้ำ ขอให้นึกถึงคนสองคน เมื่อพูดคำว่า น้ำ เขาจะมองความจริงไม่เท่ากัน คนที่เรียนวิทยาศาสตร์และมีใจใฝ่ในวิทยาศาสตร์ก็จะมองน้ำ ในความเข้าใจอย่างหนึ่ง แต่คนที่บ้านมองค่าน้ำ ในความหมายและความรู้ความเข้าใจอีกอย่างหนึ่ง

นี่คือความจริงในต่างระดับ เราจะต้องรู้เข้าใจเท่าทันว่าภาษานั้นสื่อความหมายในความจริงที่ต่างระดับกันได้ด้วย ซึ่งขึ้นต่อผู้ที่พูดและผู้ฟังด้วย ทั้งหมดอย่างนี้ ทางพระเรียกว่าเป็น ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่เรียกว่า ความรู้ประเภทที่ ๑ กับความรู้

ประเภทที่ ๒

อะไรคือความรู้ประเภทที่ ๑ และความรู้ประเภทที่ ๒ ในภาษาไทยอันนี้เป็นคำที่ยังกำกวม เราพูดว่าความรู้ แต่ความรู้ นั้นแบ่งเป็น ๒ ประเภท ที่จริงท่านแบ่งได้หลายประเภท แบ่งโดยวิธีอื่นอาจจะมี ๓ มี ๔ ได้ แต่ในแง่นี้ แบ่งเป็น ๒ ที่แบ่งเป็น ๒ มีอะไร

ความรู้ที่เราเอามาพูดกัน เรียนั่น เราเรียนนี้ เรารู้วิชา วิทยาศาสตร์ รู้วิชาเศรษฐศาสตร์ ความรู้อย่างนี้ รู้ตามที่อาจารย์มาถ่ายทอด มาสอนมาบรรยายให้ฟัง จดกันไปบ้าง จำกันไปบ้าง รู้ว่าอันนั้นเขาแปลว่าอย่างไร รู้อย่างนี้เป็นความรู้ประเภทที่ ๑

ความรู้ประเภทที่ ๑ นี้ บางทีคนไม่รู้จักแยกจากความรู้ที่แท้จริง ก็ทำให้เกิดปัญหา ความรู้อย่างนี้ เป็นเพียงความรู้ระดับต้น ซึ่งยังไม่สามารถไขแก้ปัญหาได้แท้จริง ความรู้ประเภทนี้จะ เป็นความรู้ประเภทอุปกรณ์ เป็นความรู้ประเภทข้อมูลข่าวสารที่รับถ่ายทอดมา

ความรู้ประเภทที่ ๒ คือ เมื่อเรารับถ่ายทอดข้อมูลนั้นมาแล้ว เราเองมีความเข้าใจต่อสิ่งนั้นอย่างไร รู้ข้อมูลที่รับนั้นเขาว่ามาอย่างไร เราก็รู้ได้ตามนั้น เข้าใจ เห็นความหมายหรือสาระของ ความรู้นั้น อย่างนี้ก็เรียกว่าความรู้เหมือนกัน

ถึงตอนนี้ เราจะเป็นตัวของตัวเอง ความรู้ประเภทที่ ๑ เป็นความรู้ของคนอื่น เรารับมาเก็บเอาไว้เหมือนกับของฝาก เราลองสำรวจตัวเอง เรามีความรู้ของคนอื่นมาเก็บใส่ตัวเองไว้เป็น

ของฝากหรือเปล่า ถ้าเต็มไปด้วยความรู้ประเภทนี้มาก เป็นของเก็บมารวมๆ ไว้เฉยๆ ถ้าได้แค่นี้ก็มีเพียงความรู้ประเภทที่ ๑

ต่อไปอีกขั้นหนึ่ง เรามีความรู้เข้าใจต่อความรู้นั้นอย่างไร ความรู้ที่เข้าใจสาระสำคัญของมัน เข้าใจเหตุผลของมัน เข้าใจความสัมพันธ์ของมันกับเรื่องราวอื่น อันนี้เป็นความรู้ที่สำคัญ เป็นความรู้ที่เข้ามาเป็นเนื้อเป็นตัวของเรา เป็นความรู้ประเภทที่ ๒

ความเข้าใจในการวิเคราะห์แยกแยะองค์ประกอบประการหนึ่ง ความเข้าใจในการสืบค้นเหตุปัจจัยประการหนึ่ง ความเข้าใจในความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งนั้นกับสิ่งอื่นประการหนึ่ง ความรู้ระดับนี้เราเรียกว่าเป็นปัญญา แล้วความรู้ประเภทที่ ๑ เรียกว่าอะไร

ความรู้ประเภทที่ ๑ ที่เป็นเหมือนของที่คนอื่นเขาถ่ายทอดมา เราเอามาเก็บไว้เป็นของฝาก เรียกว่า ‘สุตะ’ ภาษาปัจจุบันก็เป็น *data* และ *information* คนจำนวนมากเข้าใจว่า *information* หรือ *data* เป็นความรู้ของตัวเอง ที่แท้มันไม่ใช่ มันเป็นเพียงของที่เก็บรวบรวมเอาไว้ ซึ่งเป็นของดิบ เป็นข้อมูล เป็นอุปกรณ์ที่จะใช้ประโยชน์ ถ้าไม่มีปัญญาของตัวเองที่จะเข้าใจถึง สาระ ไม่สามารถแยกแยะองค์ประกอบของสิ่งนั้น ไม่สามารถสืบสาวปัจจัยและความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับสิ่งอื่น เขาจะไม่สามารถนำ สุตะ หรือ *information* หรือ *data* ไปใช้ให้เป็นประโยชน์

เพราะฉะนั้น เราจะต้องพัฒนาตัวปัญญานี้ขึ้นมา ทางพระท่านกล่าวว่า **ปัญญา สุตวินิจฉินิ** แปลว่า ปัญญาเป็นเครื่อง

วินิจฉัยสุตะ หมายความว่า สุตะนี้เป็นตัวความรู้เบื้องต้น จะต้อง มีปัญญามาเป็นตัววินิจฉัยให้รู้สุตะนั้น ตั้งแต่ว่า เป็นของจริงหรือไม่ มีความหมายเป็นอย่างไร เป็นต้น จนกระทั่งสามารถนำไปใช้ ประโยชน์และอันนี้ก็ป็นข้อปฏิบัติในฝ่ายผู้รับสื่อ

ผู้รับสื่อแยกเป็น ๒ ชั้น หรือ ๒ ประเภท ประเภทที่ ๑ คือ พวกที่ยังต้องอาศัยภาษาเป็นสื่อ ประเภทที่ ๒ คือ พวกที่อยู่ในขั้นทะลุผ่านภาษาเข้าถึงตัวประสบการณ์ อย่างที่บอกแล้วว่า ตราบใดที่เรายังใช้ภาษาเป็นสื่อ ก็คือ การที่เรายังต้องอาศัยคนอื่นในการที่จะเข้าถึงสังคมอยู่

การเข้าถึงความจริงนั้นไม่จำเป็นจะต้องใช้ภาษาเสมอไป เพราะความจริงนั้นเป็นสภาวะ ความจริงนั้นมันเปิดเผยตัวของ มันเองตลอดเวลา แต่มนุษย์ทำไมจึงไม่รู้ความจริง ทำไมไม่เข้าถึง ก็เพราะเอาอะไรไปบังตัวเองไว้ หรือบางทีก็หลอกกันไปเสีย รวมทั้งภาษานี้ด้วย ภาษาที่ว่าป็นสื่อให้เข้าถึงความจริง แต่บางทีมันเป็นตัวที่ไปปิดบังความจริงเสียอย่างที่ว่าแล้ว

บางครั้งเราไม่จำเป็นต้องอาศัยภาษา และไม่ต้องอาศัยคนอื่น เราก็เข้าถึงตัวประสบการณ์นั้นได้ด้วยตนเอง ในเมื่อ ธรรมชาติเปิดเผยตัวมันอยู่แล้ว คนบางคนก็เข้าถึงความจริงของ ธรรมชาติโดยประสบการณ์ตรง จากการที่เขารู้จักโยนิโสมนสิการ ยกตัวอย่างทางวิทยาศาสตร์ นายไอแซค นิวตันไปนั่งอยู่ ใต้ต้นแอปเปิ้ล ลูกแอปเปิ้ลตกลงมา เขาคิดได้ถึงกฎ gravitation หรือเรื่อง gravity ก็ได้ความจริงขึ้นมาเป็นความจริงระดับหนึ่ง ถึง

แม้ว่า gravity หรือหลักว่าด้วย gravitation ในทางวิทยาศาสตร์ อีกระดับหนึ่งถือว่า มันไม่ใช่ความจริงแท้ แต่อย่างน้อยมันก็เป็น กฎธรรมชาติที่ใช้ได้ในระดับหนึ่ง ในการเข้าถึงความรู้ในความจริง นี้เขาไม่ต้องอาศัยภาษาที่คนอื่นถ่ายทอดมา แต่มันเป็นภาษา ที่มี concept อยู่ในใจ เขาอาศัยประสบการณ์ตรงนี้ ทำให้เขา สามารถเข้าถึงความจริงได้ แต่คนอื่นทำไมไม่ได้ความจริงนี้ คน จำนวนมากมายก่อนนายนิวตันตั้งแสนตั้งล้าน หรือหลายล้าน คนเห็นลูกแอปเปิ้ลตกลงมาไม่รู้กี่ครั้ง แต่ไม่เคยมีใครได้ความรู้นี้ ทำไมจะต้องมารอนายนิวตัน นายนิวตันมีอะไรพิเศษ นายนิวตัน พิเศษ เพราะมีโยนิโสมนสิการ

เพราะฉะนั้น เราอาจจะมองผ่านทะลุสื่อภาษาไปเข้าถึง ประสบการณ์ตรงโดยที่ตัวเรามีปัญญาที่รู้จักคิดพิจารณาหรือ โยนิโสมนสิการนี้ ก็เข้าถึงสัจธรรมได้ด้วยตนเอง หรืออย่างพระ ภิกษุรูปหนึ่งไปนั่งอยู่ใต้ต้นไม้ ได้เห็นใบไม้ร่วงหล่น พอใบไม้แก่ ร่วงหล่นมากก็เกิดมีปัญญาโพล่งสว่างขึ้นมา เห็นความไม่เที่ยงแท้ ของสรรพสิ่ง เกิดความรู้เข้าถึงกฎแห่งอนิจจังขึ้นนี้ก็เรียกว่า การ เข้าถึงโดยตรงโดยไม่ต้องผ่านสื่อภาษาเหมือนกัน

รวมความว่า ทั้งหมดเป็นเรื่องของการต้องใช้โยนิโส- มนสิการทั้งนั้น ทั้งนี้ทั้งนั้นไม่ว่าจะใช้ภาษาก็ตาม หรือจะใช้วิธี ประสบการณ์ตรงโดยไม่ผ่านภาษาก็ตาม เข้าหลักของพุทธภาษิต ว่า โยนิโส วิจเณ ธมฺมํ ปญญาเขตฺถํ วิปสฺสติ แปลว่า พึงวิจย สืบค้นให้ถึงต้นเค้า หรือวิจยโดยแยกคาย ถ้าแปลง่าย ๆ ก็วิจย

ธรรมโดยแบบคาย หรือใช้ปัญญาสืบค้นโดยแบบคาย ก็จะมองเห็นแจ้งความหมายด้วยปัญญา

ในคำที่ว่า “พึงวิจัยธรรมโดยแบบคาย แล้วจะเห็นความหมายแจ้งชัดด้วยปัญญา” ธรรมในความหมายที่ ๑ คือ ตัวสภาวะหรือสิ่งที่มีอยู่โดยธรรมชาติ หรือตัวความจริงที่มีอยู่ในธรรมชาติ ธรรมในความหมายที่ ๒ คือ คำสอนของคนที่เข้าถึงความจริงนั้น แล้วนำความจริงนั้นมาถ่ายทอดให้ผู้อื่นเข้าใจ คำสอนของเขาที่แสดงความจริงนั้น ก็เรียกว่า ธรรม เหมือนอย่างเราเรียกคำสอนของพระพุทธเจ้าว่า ธรรม ก็เพราะเป็นคำสอนของท่าน ที่เข้าถึงความจริงแล้วนำมาถ่ายทอดแสดงให้เข้าใจ

ตัวสภาวะความจริงของธรรมชาติก็เรียกว่า ธรรม คำสอนที่แสดงสภาวะนั้นก็เรียกว่า ธรรม ภาษายังมาสื่อธรรมในความหมายทั้ง ๒ นี้ อีก เป็นการสื่อสองชั้น

เพราะฉะนั้น ถ้าเราวิจัยตัวธรรมในความหมายที่ ๑ ก็คือการเข้าถึงประสบการณ์ตรง ไม่ต้องผ่านภาษา หรือถ้าวิจัยธรรมในความหมายที่ ๒ ก็คือ วิจัยตัวคำพูดบอกเล่าที่แสดงสัจธรรมนั้น ก็อาศัยภาษาพุทธภาษิตนี้ใช้ได้ทั้งสองความหมาย

ที่นี้ ต่อไปถึงข้อที่ ๓ ขอบทวนว่า ข้อที่ ๑ พูดถึงวิธีปฏิบัติของผู้ใช้ภาษาเป็นสื่อหรือพูด ข้อที่ ๒ พูดถึงผู้รับสื่อหรือผู้ฟังว่าจะปฏิบัติอย่างไร ข้อที่ ๓ ก็คือกระบวนการ หมายถึงกระบวนการใช้สื่อที่ได้ผลดี มีประสิทธิภาพในการที่จะช่วยให้เข้าถึงสัจธรรม อันนี้คือการที่มีการใช้ภาษาสื่อ นำความจริงต่อ ๆ ไป โดยก้าว

คู่เคียงไปกับการเข้าถึงประสบการณ์จริง ๆ นั้น หมายความว่า เป็นกระบวนการที่ทั้ง ๒ อย่าง อาศัยซึ่งกันและกัน คือเรารู้อยู่แล้วว่าสาระของการสื่อด้วยภาษา ก็เพื่อนำคนเข้าถึงสังขธรรมแต่เราจะมัวใช้ภาษากันอยู่เพื่ออธิบายสังขธรรมทุกระดับไม่ได้มันจะไม่มีการก้าวหน้าไป

เพราะฉะนั้น เราจึงควรทำแบบควบประสานและเป็นขั้นตอนตามลำดับ เริ่มด้วยภาษาจะโยงไปถึงสังขธรรมในระดับที่เราควรจะเข้าถึงในตอนต้นก่อน เราก็อาศัยภาษานั้นเป็นสื่อเข้าถึงประสบการณ์ระดับต้นนั้น พอถึงประสบการณ์ระดับนั้นแล้วเราก็มีฐานที่ว่า ภาษาเป็นสื่อที่โยงไปหาประสบการณ์ที่เราได้ถึงแล้วด้วยตนเองจริง จากนั้นเราก็ใช้ภาษาโยงไปหาประสบการณ์ขั้นต่อไปที่เรายังไม่รู้ โดยวิธีนี้ก็จะเป็นการก้าวไปเรื่อย ๆ

จริงอยู่ สังขธรรมเรายังไม่ถึง แต่ด้วยการใช้ภาษาอย่างชาญฉลาด ก็ทำให้เราก้าวไปพร้อมกัน ระหว่างการใช้ภาษาเป็นสื่อกับการเข้าถึงระดับต่าง ๆ ของสังขธรรมจนถึงเข้าถึงสังขธรรมโดยสมบูรณ์ในที่สุด นี่คือการใช้ภาษาเป็นสื่อโดยคู่เคียงกันไปกับการเข้าถึงประสบการณ์นั้น ๆ อันนี้เป็นวิธีการที่สำคัญในกระบวนการ โดยที่ประสบการณ์ต่าง ๆ มาเป็นฐานทางภาษาให้แก่การเข้าถึงประสบการณ์ที่สูงขึ้นไป ซึ่งเป็นการอาศัยสิ่งที่เป็นสื่อแต่ขั้นให้ออกผลในทางปฏิบัติอย่างแท้จริง ซึ่งก็อาศัยผลการปฏิบัติเป็นเครื่องช่วยในการพิสูจน์ด้วย

แต่ก็อย่างที่พูดมาแล้วว่า จะต้องมีการโยงกลับไปเรื่อย ๆ ผลปฏิบัติอาจจะหลอกลวงเราได้ และภาษาในการสื่อสารประสบการณ์ตรงก็อาจจะหลอกลวงเราได้ แต่เราก็มีภาษานั้นแหละมาเป็นสื่อในการแก้ไข เช่น โดยมีคนที่ชาญฉลาดมาช่วยมาวิเคราะห์ วิเคราะห์กัน มีการอภิปราย การรู้จักรับฟังก็ทำให้เกิดความเข้าใจ ในความหลงผิด แล้วก็เกิดการถอนตัวได้อีก เพราะฉะนั้น การที่จะก้าวไปสู่การเข้าถึงสังคมจึงเป็นการรู้จักปฏิบัติอย่างชาญฉลาดระหว่างการใช้ภาษากับการที่จะได้สัมผัสประสบการณ์ เหล่านั้นคู่เคียงอย่างเอื้อกันไป

บทสรุป

เรื่องที่ว่ามาทั้งหมดนี้ ย่อมสรุปลงในหลักการใหญ่ที่ พระพุทธเจ้าตรัสไว้แล้ว คือต้องโยงเข้าหาจุดสัมพันธ์ในระบบ ชีวิตของมนุษย์ ปัญญาที่เห็นสอดคล้องกับสังขารม ซึ่งจะพัฒนา ขึ้นไปจนเป็นปัญญาที่รู้แจ้งเข้าถึงสังขารม นั้น เรียกว่า *สัมมาทิฏฐิ* ปัจจัยที่จะให้เกิดสัมมาทิฏฐินั้นมี ๒ อย่าง คือปัจจัยภายนอก ได้แก่เสียงบอกเล่าคำกล่าวสอนจากผู้อื่น (ปรโตโมหะ) โดยเฉพาะ จากกัลยาณมิตร และปัจจัยภายใน ได้แก่การรู้จักคิดพิจารณา ด้วยตนเอง (โยนิโสมนสิการ)

ปัจจัยภายนอกนั้นก็คือการสื่อภาษา ซึ่งสำคัญมาก แต่ ตัวบุคคลก็ต้องมีปัจจัยภายใน คือ โยนิโสมนสิการด้วย จึงจะ ทำให้ภาษาที่สื่อสำเร็จประโยชน์ในการเข้าถึงสังขารมได้จริง

ปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในนี้ มาประสานกันเชิง ปฏิบัติการในกระบวนการที่ทำให้ความรู้ความเข้าใจเจริญ เพิ่มพูนยิ่งขึ้น ๆ จนกลายเป็นปัญญาที่เข้าถึงสังขารมกระบวนการ นี้ดำเนินไปโดยอาศัยการสืบทอดต่อกันขององค์ประกอบ ๔ อย่าง ที่สัมพันธ์ส่งผลอุดหนุนกันเป็นระบบ องค์ประกอบ ๔ อย่างชุดนี้ ท่านเรียกว่า *ปัญญาวุฒิธรรม* กล่าวคือ

๑. การเข้าหาแหล่งความรู้ที่เชื่อถือหรือไวใจได้ (*สัพฺปฺริสฺสังสฺสวะ*—การเสวนาสัตบุรุษ)

๒. ความขยันหมั่นเพียรและรู้จักรับข่าวสารข้อมูลที่สื่อ ผ่านแหล่งความรู้นั้น ๆ (*สัทธัมมัสฺสวณะ*—การสดับพระสัทธรรม)

๓. การรู้จักมอง รู้จักคิดพิจารณาวิเคราะห์สืบสาวเชื่อมโยงเป็นต้นที่จะหาความจริงและใช้ประโยชน์จากข่าวสารข้อมูลที่สื่อกันนั้นได้ (โยนิโสมนสิการ—การทำใจให้แยบคาย)

๔. การลงมือปฏิบัติ หรือทำการให้เป็นไปอย่างมีความประสานสอดคล้องกันระหว่างองค์ประกอบทั้งหลายในระบบ ทั้งที่เป็นหลักการ วิธีการ และจุดมุ่งหมาย เพื่อให้ได้ประสพการณ์ตรงที่จะนำสู่การเข้าถึงสังคมในที่สุด (ธัมมานุวัมมปฏิบัติ—การปฏิบัติองค์ธรรมย่อยโดยสอดคล้องกับหลักใหญ่) ในองค์ประกอบ ๔ อย่างนั้น สองข้อแรก เป็นฝ่ายปัจจัยภายนอกที่จะติดต่อผ่านสื่อภาษา สองข้อหลัง เป็นฝ่ายปัจจัยภายในของตนเองที่ต้องการจะเข้าถึงธรรม

ในองค์ประกอบ ๒ ข้อของฝ่ายปัจจัยภายนอกนั้น ข้อแรกที่ว่าแหล่งความรู้ที่เชื่อถือไว้ใจได้ ก็คือบุคคลที่มีประสพการณ์ตรงจากการเข้าถึงธรรมด้วยตนเองแล้ว ซึ่งเป็นฐานรองรับการสื่อสารในข้อที่ ๒ ทำให้การสื่อสารนั้นมีความหมายเป็นการถ่ายทอดประสพการณ์ตรงในการเข้าถึงธรรม

ส่วนในองค์ประกอบสองข้อของฝ่ายปัจจัยภายใน ข้อ ๓ เป็นการปฏิบัติที่ถูกต้องได้ผลต่อข้อมูลข่าวสารที่ผ่านการสื่อสารมาถึงตนซึ่งนำไปสู่ข้อ ๔ ที่จะช่วยให้ได้ประสพการณ์ตรงในการเข้าถึงธรรม

โดยนัยนี้ การสื่อสารเพื่อเข้าถึงสังคม ในขั้นพื้นฐานก็คือการที่จะถ่ายทอดประสพการณ์ตรงในการเข้าถึงธรรมของ

บุคคลหนึ่ง (ในข้อ ๑) ไปยังอีกบุคคลหนึ่ง เพื่อให้บุคคลผู้นั้นเข้าถึงสังขารมด้วยประสบการณ์ตรงด้วย (ในข้อ ๔) ในแง่นี้ ข้อ ๑ และ ๔ เป็นเรื่องของประสบการณ์ตรง ส่วนข้อ ๒ และ ๓ เป็นเครื่องมือที่จะช่วยประสบการณ์ตรงของบุคคลหนึ่ง (ข้อ ๑) ชวนนำอีกบุคคลหนึ่งไปถึงจุดหมายแห่งการได้ประสบการณ์ตรงนั้นนั่นเอง (ข้อ ๑)

ในกระบวนการพัฒนาปัญญาที่ดำเนินไปในระบบความสัมพันธ์อย่างถูกต้องนี้ จะเห็นว่ามี การประสานเกื้อหนุนกัน ทั้งระหว่างปัจจัยภายในกับปัจจัยภายนอก และระหว่างข้อมูลหรือสิ่งสลับผ่านสื่อภาษากับประสบการณ์ตรงในการปฏิบัติ ซึ่งจะทำความรู้ข้อมูลเบื้องต้น พัฒนาขึ้นไปเป็นความรู้ความเข้าใจถูกต้องสอดคล้องกับสังขารมที่เรียกว่า *สัมมาทิฏฐิ* ทำให้สัมมาทิฏฐินั้นพัฒนาต่อไป ๆ จนกลายเป็นปัญญาที่เข้าถึงสังขารม

ปัจจัยอุดหนุนนั้น พระพุทธเจ้าตรัสไว้ ๕ อย่าง ซึ่งเป็นเรื่องขององค์ประกอบด้านต่าง ๆ ของชีวิตของคนนั่นเองที่จะต้องมาสัมพันธ์ในลักษณะที่ส่งผลเกื้อหนุนต่อกันอย่างสอดคล้องเมื่อการสื่อภาษาดำเนินไปโดยวิธีที่ถูกต้อง และประสานเข้ากับระบบสัมพันธ์แห่งการพัฒนาชีวิตของคน ก็สามารถนำสู่ผลคือการเข้าถึงสังขารม ปัจจัยอุดหนุน ๕ ประการนั้น คือ

๑. พุทธิกรรมที่เกื้อหนุน (ศีล)

๒. ข้อมูลความรู้ที่ถ่ายทอดบอกกล่าวเล่าเรียนสดับฟัง

(สุตตะ)

๓. การสนทนา ถกเถียง อภิปราย (สากัจฉา)

๔. การพัฒนาคุณภาพ สมรรถภาพ และสุขภาพของจิตใจ
(สมณะ)

๕. การพัฒนาปัญญาให้มองเห็นโลกและชีวิตตามเป็นจริง
(วิปัสสนา)

เมื่อการสื่อสารด้วยสุตะและสากัจฉา ประสานเข้ากับ กระบวนการพัฒนาชีวิตที่สัมพันธ์กันครบถ้วนทั้งระบบคือ ทั้งพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ก็จะอุดหนุนปัญญาที่เห็น สอดคล้องกับสังคม คือ สัมมาทิฐิให้พัฒนาขึ้นไปจนเป็น ปัญญาที่เข้าถึงสังคม อันจะส่งผลต่อชีวิต ทำให้เข้าถึงสันติสุข และอิสรภาพที่แท้จริง ซึ่งจะเป็นเกณฑ์ตรวจสอบและวัดผล ไปด้วยในตัวว่า เป็นการเข้าถึงสังคมที่จริงแท้

เมื่อการสื่อสารช่วยให้ชีวิตพัฒนาเข้าถึงสันติสุขและ อิสรภาพที่แท้จริงแล้ว การสื่อสารเพื่อเข้าถึงสังคมก็บรรลุ จุดหมาย

การปาฐกถาครั้งนี้จึงจบลงได้ ด้วยประการฉะนี้.